

**Núm. 72. Segona època
abril-juny 2002**

3 Afirmació
Editorial

**4 L'impacte de la
posmodernitat**
Dídac Ramírez

15 Les arrels d'Europa
Jordi Galí

22 ENTREVISTA
Joan Carrera
Manel Canals

**28 La participació de les
Regions constituïo-
nals en el futur
d'Europa**
Carles Gasòliba

**30 M'empipa que tothom
estigui empipat**
Francesc Cabana

**32 Relleu. 20 anys d'es-
forç en la formació**
Manel Canals

**34 La fundació de
la Fundació Relleu**
Jordi Barnadas

**36 NOTÍCIES D'ART,
CINEMA, MÚSICA I
LLIBRES**

Núm.
72

La Revista Relleu és fruit de la iniciativa del Grup d'Estudis Nacionalistes i de la col·laboració amb la Fundació Relleu.

**Grup d'Estudis Nacionalistes • Centre d'Estudis Carles Cardó
Barcelonesa d'Edicions • Associació cultural "Mestre de Taüll"**

Revista Relleu

c/ Aragó 287, 3er, 2a.b
Tel. 93 488 09 00
Fax. 93 215 87 68
08009 Barcelona
relleu @mentamail.net
Preu: 6 €.

Directors:

Jordi Sales i Montserrat Boixareu.

Director adjunt:

Manuel Canals.

Consell de Redacció:

J. Barnadas, A. Buch, Ll. Campanyà, J. Capdevila,
M. Díez, G. Farell, J. Galí, I. Genovès, X. Ibáñez,
A. Matosas, J. Monclús, J. Monserrat, J. de Nadal,
M. A. Orriols, R. Tremosa, R. Terradas.

Nom

Cognoms

Adreça

TelèfonPoblació

Comarca

DOMICILIACIÓ DE REBUTS EN BANC o CAIXA

Sr. Director, li prego que atengui, amb càrrec al meu compte/libreta, els rebuts que li presentarà la Fundació Relleu.

Nom i Cognoms del titular

Nom del Banc o Caixa

Adreça de l'agència

Població

Codi Compte Client (CCC)

Entitat Oficina Control Núm. Compte

Data.....

Signatura del titular del compte o la llibreta

Butlleta de subscripció a la revista RELLEU

Desitjo rebre periòdicament la revista RELLEU a partir del núm. ■ ■

Subscripció anual (4 núm.): 18 €

Fotocopieu i retalleu aquesta butlleta i trameteu-la a

Revista Relleu

C/ Aragó 287,
3er., 2a.b

08009 Barcelona

AFIRMACIÓ

Editorial

El manifest de febrer de 1982 diu que volem la plenitud nacional de Catalunya. En alguna ocasió s'ha escrit als diaris que aquesta expressió no s'entenia. El dramaturg i poeta Àngel Guimerà i el mestre Enric Morera feren alguna cosa millor que entendre-ho, o si volem la més alta manera d'entendre aquestes coses, que és viure-les fins al cant en la senzillesa d'una afirmació planera i joiosa: “*Som i serem gent catalana tant si es vol com si no es vol*”. El poeta es fon en el poble al qual pertany en la rotunditat i el goig d'una afirmació.

Molt de temps després, un cop ja travessades hores molt i molt difícils, un altre poeta i un altre músic i/o cantant fan de l'actitud bàsica una formulació més complexa: “*Ara digueu ens mantindrem fidels per sempre més al servei d'aquest poble*”. Aquí hi ha com qui diu tres personatges: a) el poeta que dicta la fórmula de la promesa: “*ara digueu...*”, b) els que fan una promesa explícita de fidelitat segons la fórmula dictada pel poeta “*ens mantindrem fidels per sempre més*”, i c) l'objecte de la fidelitat dels fidels “*al servei d'aquest poble*”.

És molt clar que entre l'una i l'altra expressió de la mateixa afirmació bàsica hi passa com alguna cosa. És bo que reflexionem una mica per tal de captar-ne ben bé la diferència. Creiem que moltes coses poden dependre en el nostre futur immediat del que es juga en aquesta diferència que busquem aclarir. El poeta que dicta la promesa de fidelitat s'ha expressat anteriorment en un plany fent confiança dels sofriments d'una llarga nit: ah joves llavis desclosos després de la foscor *si sabéssiu com l'alba ens ha trigat com és llarg d'esperar un alçament de la tenebra*. Una queixa per molt justificada que estigui és més

difícil que vehiculi una transmissió, un relleu, com pot fer-ho una joia compartida en l'agraïment. Una afirmació lligada a la queixa i a la nit té una menor viabilitat que la que és llum i cant.

*Déu va passar-hi en primavera,
i tot cantava al seu pas.
Canta la terra encara entera
i canta que cantarà*

Aquí ningú dicta res a ningú, aquí no hi ha cap estranya divisió entre esforçats fidels al servei d'un poble i tots els components d'un poble, aquí tothom canta:

*Canta l'ocell, el riu, la planta,
canten la lluna i el sol*

Un ja es troba cantant junt amb tothom que canta sense que faci falta, com aquell que diu, ni que te n'hagin entrat les ganes, ni que hi hagi la possibilitat de dubtar-ne, no calen fórmules ni promeses, ni fidelitats. Aquesta plenitud és una realitat essencialment prèvia o anterior a promeses i esforços d'identificació. La celebració en el cant és com plenitud allò que motivarà la promesa de fidelitat i farà possible el seu compliment en les hores més difícils. No és gens bo el nostre mal costum d'anar parlant sovint, variant segons l'humor dels dies, de lleialtats, intensitat de devocions o fidelitats a la pàtria; judicant-nos en la xerrameca del que únicament cal fer explícit molt poques vegades a la vida en les paraules, i cada dia en els fets. És la festa que celebra la plenitud, i el que es mereix la fidelitat. Això és el que s'entén per plenitud nacional. ●

L'IMPACTE DE LA POSTMODERNITAT

Dídac Ramírez i Sarrió

XXè Curs d'Estiu del G.E.N.
Barcelona, 5 de Juliol de 2001

Una vegada més tinc l'honor de dirigir-me a tots vostès en el marc del XXè Curs d'Estiu del GEN. Novament agraeixo als organitzadors la invitació a participar-hi. Espero poder aportar alguns elements per a la reflexió i, si escau, pel debat.

En voler fer-se una idea del contingut de la meva intervenció potser que més d'un haurà trobat incomplet el títol, 'l'impacte de la postmodernitat'. L'impacte, sobre què o sobre qui? Responc: sobre el procés de construcció europea i sobre l'ànim i el pensament de qui us parla. M'ajusto així al doble significat que el Diccionari de l'IEC assigna, en sentit figurat, al mot impacte: *l'efecte* produït per alguna cosa i la *impressió* intensa causada per algú o algun esdeveniment.

L'aclariment, però, dubto que serveixi de molt si prèviament no identifiquem l'agent causant de l'efecte o la impressió. Del mot *postmodernitat* el Diccionari de l'IEC no en diu res i pretendre deduir-ne el significat considerant-lo com el resultat d'una prefixió no duu enlloc. Ben segur, els redactors de la nova edició no ho tindran gens fàcil quan vulguin omplir el buit.

La manca d'entrada en el Diccionari i l'enorme vaguetat del mot aconsellen començar amb unes definicions preliminars que permetin reconèixer allò de què anem a parlar, encara que sigui confusament. La *postmodernitat* és un període de temps on el postmodernisme ha esdevingut un corrent de pensament dominant. D'altra part, el *postmodernisme* és un movi-

ment (un conjunt de *manifestacions* artístiques, ideològiques, culturals, etc., que comporten canvis substancials respecte de l'època anterior) que té com a característica essencial el *predomini quasi omnímode de la subjectivitat*.

Algunes de les manifestacions típiques del postmodernisme són la pèrdua de credibilitat de les narratives, l'èmfasi en la intersubjectivitat, el relativisme epistemològic i moral, la prevalença de l'hibridisme i del pastitx, el privilegi de la imatge, la "borrosificació", la dissolució de les identitats, l'escepticisme davant del progrés, la reflexivitat, la fi de les certeses, la sacralització de l'instant, la pèrdua del sentit de la transcendència, la percepció del temps com a perpetu present... La llista es podria allargar notablement.

Sobre els orígens de la postmodernitat s'ha escrit molt. El llibre de Perry Anderson n'és una bona referència (Anagrama, 2000). Després d'examinar diversos autors Anderson en destaca un, Fredric Jameson, qui situa els orígens a l'inici dels anys setanta. Atès que la frontera temporal entre la modernitat i la postmodernitat és summament mòbil i imprecisa, per fixar idees apuntaré el 1979, any de publicació de *La condition postmoderne* de Jean-François Lyotard, com a fita simbòlica de l'eclosió del debat filosòfic i polític protagonitzat, a més dels autors esmentats, per Jürgen Habermas, Jean Baudrillard, Richard Rorty, Alex Callinicos, Terry Eagleton, Stanley Rosen, entre d'altres.

*

Malgrat el buit lèxic vivim en l'era de la postmodernitat. Jo no fa pas gaire que me'n vaig adonar, no més d'un parell d'anys. Tal vegada perquè la postmodernitat és permeable als trets distintius de la modernitat. Això no significa que el mot 'postmodern' em fos estrany. Des de la dècada dels vuitanta ja em resultava familiar. Recordo que primer m'aparegué associat amb la "movida"; més tard sovint me'l vaig anar trobant en articles relacionats amb l'art, l'arquitectura, la política i la filosofia. Intel·lectualment, però, mai no m'hi vaig sentir atret.

Mai no vaig pensar que denotés quelcom més que una moda efímera, com tantes altres, en la qual no valia la pena detenir-se. M'havia passat per alt el judici que féu Stanley Rosen en la presentació de l'edició catalana del llibre *Hermenèutica com a política* (1987), traduït per Xavier Ibàñez i publicat l'any 1992 per Barcelona d'Edicions: "el postmodernisme és no simplement una moda acadèmica o una nova escola filosòfica, sinó l'expressió de radical malestar en totes les avingudes de la vida contemporània intel·lectual i espiritual".

Això, com deia, fins fa un parell d'anys. Avui penso altrament. Crec que més enllà dels tòpics i de les implicacions metodològiques, la noció de *postmodern* va lligat a tota una sèrie de canvis d'efectes inqüestionables.

Ja sabem que tot sistema dinàmic experimenta canvis. Si són graduals solem no percebre'ls fins que, de sobte, se'ns fan palesos i es produeix un sentiment d'estranyesa. Sovint aquest sentiment és passatger. L'he experimentat més d'un cop davant d'un mirall, d'un àlbum familiar o d'una exposició al voltant de la Barcelona del segle XX. El meu físic, l'entorn familiar i la ciutat han sofert mutacions, però no tinc problemes en reconèixer-los. Altres vegades, quan el canvis afecten certs signes d'identificació, la sensació és més intensa, més duradora, fa més impacte. Em va passar veient per TV un cantant nascut de raça negra que ara té les faccions i la pell de raça blanca. Una cosa semblant em va succeir quan tot d'una vaig prendre consciència que tota una sèrie de canvis que advertia en àmbits molt diferents no eren episòdics, sinó que eren l'expressió d'una transformació profunda i consistent.

En la vida quotidiana, durant un temps solia arrufar el nas davant de fets com ara que els joves es delissin per portar roba estripada, que l'arruga fos bella, que uns texans amb l'aparença d'usats fossin més cars que uns de nous, que tractar de vostè es considerés un anacronisme, que la grolleria es constituís en gènere d'èxit comercial en pel·lícules de cinema, programes de TV, cançons i noms de conjunts musicals, que les parets s'omplissin de "grafitis", que les efusions sexuals en públic es con-

vertissin en una pràctica corrent,... Se'm feia estrany que els usos i costums canviessin tant en tan poc temps.

D'altra banda, crec que per debatre certa classe de qüestions, com ara ètiques o epistemològiques, cal explicitar la posició filosòfica que sustenta la pròpia opinió. En diversos treballs m'he manifestat partidari del realisme metafísic. Molt resumidament, tal adscripció comporta assumir que existeix una **realitat** independent del nostre coneixement sobre la qual versen les proposicions que la **veritat** i la **falsetat** de les proposicions depèn només d'aquesta realitat i que el **principi de bivalència** és una llei fonamental del pensament i la realitat.

Des del realisme metafísic l'any 1997 vaig polemitzar amb el *pensament borrós* (vg. *Relleu*, n. 54), oposant-me al seu principi *tot és qüestió de grau* i a la visió del món que se'n desprèn. Una visió, deia, que si reeixís a Occident conduiria a les portes d'un canvi de paradigma que modificaria de forma substancial la concepció sobre la veritat, la realitat, el coneixement, l'ètica, la vida i la mort, els sistemes legals i la religió. Per aquell temps pensava que el pensament borrós era tan sols una moda. Advertia, però, que podia esdevenir quelcom permanent.

Aquell mateix any vaig presentar la ponència *Llei i Regla* als Col·loquis de Vic. Explicava que les regles tecnològiques s'estaven convertint en els únics constituents del coneixement degut a la conjunció del pensament borrós i la intel·ligència artificial. Alhora descrivia el procés de desplaçament de la llei vers la regla, de la ciència vers la tècnica, de la veritat cap a la utilitat, així com el progressiu domini de la convenció, la borrositat i l'instrumentalisme en l'àmbit del pensament i la ciència. Observava també que la veritat havia deixat de ser un criteri de demarcació entre les lleis naturals i les regles des que la flexibilitat, característica de l'aplicació de la regla, es difon pertot arreu via la borrositat.

Amb aquestes pinzellades curriculars vull indicar que la vivència quotidiana i el treball intel·lectual ja m'havien permès detectar bona part dels elements denotatius d'un canvi general. L'any 97 albirava que aquell estat de coses

no era casual i que responia a un rerafons que es podia teoritzar, però encara no disposava de prou elements per copsar-ne l'essencial i establir-ne la connexió amb la postmodernitat.

Tal cosa esdevingué en el marc d'un seminari que el grup d'Investigació en Anàlisi Financera i de la Incertesa organitza a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales de la UB. Fa un parell d'anys vam dedicar el curs a l'estudi dels mercats financers. El seminari adquirí un caràcter interdisciplinari, fet que va afavorir una escalada de les ments dels participants llewant-ne certes excrescències conceptuais que obstaculitzaven l'empresa d'una anàlisi rigorosa de la realitat financera. Ben aviat vam adonar-nos que la pregunta per "la realitat" era força problemàtica. Ja sabíem que l'Economia emprava indegudament conceptes i mètodes manllevats d'altres ciències, però no sospitàvem fins a quin punt la formació rebuda deforma la manera de pensar. Un filòsof, el doctor Francesc J. Fortuny, va actuar com a portaveu de la postmodernitat. Persistentment criticà el discurs dels economistes, confrontant-hi nocions com "interpretació", "vida", "regla", "representació", "semiòtica", "retòrica", "signe", "intel·ligència", "història"... Tot un altre enfocament que no podia obviar-se des d'una actitud veritablement científica. El context fou propici per realitzar un saludable exercici postmodern de *deconstrucció* i per dur a terme un procés dialèctic entre dues formes de pensar radicalment oposades, procés que ha prosseguit enguany amb el curs *Equilibri i desequilibri financers a la llum de l'oposició entre la Modernitat i la Postmodernitat*.

Pel que a mi es refereix ja no dic que si el pensament borrós reeixís a Occident estaríem a les portes d'un canvi de paradigma. Amb pensament borrós o sense fa temps que un nou

paradigma s'ha imposat a Occident. És la postmodernitat la que crea les condicions per a la reeixida del pensament borrós. L'omnipresent *flexibilitat*, el reialme absolut del *present*, la pèrdua de l'estatus privilegiat de la *narració científica*, l'enaltiment de l'*èxit* a la categoria d'únic criteri de validació del coneixement i de l'acció, cap d'aquests fets són conseqüència de la influència del budisme Zen.

Avui tampoc em mostro tan categòric respecte dels postulats del realisme metafísic. Com Putnam i, tal vegada, Quine, adopto una actitud més "pragmàtica". Després d'haver sabut sobre la funció cabdal de la metàfora i la metonímia en la percepció dels fets, d'haver acarat novament els esculls de la concepció de la veritat

com a correspondència i d'haver rellegit Feyerabend, no puc acceptar sense més l'existència d'una "realitat" independent del nostre coneixement sobre la qual versen les proposicions. Tal com assenyala G. Soros i vam tenir ocasió de tractar aquí mateix fa un any, en l'àmbit de les ciències socials la reflexivitat és incontrovertible.

Per tant, és dubtós que la veritat i la falsedat només depenguin d'una "realitat" que se'n esmuny tant aviat com volem aprehendre-la, així com que el principi de bivalència sigui una llei fonamental del pensament i la realitat.

*

Per tractar de l'impacte de la postmodernitat en la construcció d'Europa cal que exposi algunes idees al voltant de les causes que la van originar. F. Jameson, que ha begut de les fonts de Ernest Mandel (*El capitalisme tardà*) i Jean Baudrillard, ancora la postmodernitat en les alteracions objectives de l'ordre econòmic del capital. Per Jameson la postmodernitat deixa de ser

**Ja sabíem que l'Economia
emprava indegudament
conceptes i mètodes
manllevats d'altres ciències,
però no sospitàvem
fins a quin punt
la formació rebuda
deforma la manera de pensar**

una ruptura estètica o un canvi epistemològic per convertir-se en senyal cultural d'un nou estadi de la història del mode de producció dominant. Per la seva part Francis Fukuyama (1999) ha parlat d'una "Gran Ruptura" que no suposa el final d'un llarg declivi moral degut a l'arribada de la Il·lustració, l'humanisme secular o alguna altra causa històrica, sinó que es relaciona amb causes molt més properes com ara la transició d'una economia industrial a una postindustrial i els canvis en els mercats laborals que això va fer possible.

Prenc el fil. Accepto que molts dels canvis als quals m'he referit més amunt obeeixen a causes socioeconòmiques. Dono per fet l'influx del desenvolupament econòmic, de les noves tecnologies, de la ingent seqüència de fusions d'abast transnacional, de l'apogeu dels conglomerats dels mitjans de comunicació, etc. I tot això sense comptar l'auge espectacular d'Internet i el fenomen de la globalització. No m'hi detindré. Ara m'interessa fer prospectiva, esbrinar els efectes posteriors de la postmodernitat en la construcció europea, per la qual cosa considero imprescindible mirar d'identificar l'avinguda principal que ens ha dut fins a la situació actual i qui ens hi ha posat. Aleshores és quan podrem fer-nos una idea de cap a on ens dirigim i del camí que ens hi porta.

*

M'haig de remuntar al període comprés entre els anys 1929 i 1947. L'any 1929 va marcar l'inici de la *Gran Depressió*. En aquell temps els economistes clàssics defensaven la teoria dels cicles econòmics: el sistema capitalista presenta alts i baixos; alhora conté forces autocorrectores que fan que les perturbacions siguin temporals; excepte pel que fa a l'atur conjuntural i sectorial, inevitable en una economia dinàmica, amb retocs correctors es pot tornar a generar les condicions per a la plena ocupació, tant de les persones com de les màquines.

La llarga durada i la magnitud de l'atur durant la Gran Depressió no semblava respondre a aquest patró. Es debatia si l'economia podia restar durant llargs períodes de temps amb alts

nivells d'atur, en equilibri, sí, però equilibri no desitjat. Es discutia si la situació s'havia d'interpretar com una perturbació temporal o tal vegada indicava un defecte en les suposades forces autocorrectores.

Els partidaris del liberalisme econòmic sustentaven la primera interpretació, mentre que la segona rebia suport dels crítics del sistema capitalista, especialment els comunistes. Mancava, però, una justificació teòrica de la crítica des de dins del propi sistema.

Als Estats Units aquesta qüestió era punyent. El Crack del 29 venia precedit d'una dècada de fort estancament econòmic que va coincidir amb un període de presidents republicans. Franklin D. Roosevelt, elegit president el 1932, emprengué un programa de reformes, conegut com a *New Deal*, amb l'objectiu de superar la crisi econòmica i substituir el liberalisme econòmic dels governs anteriors per un sistema de tipus mixt que fes compatible el respecte a les lleis de mercat amb la intervenció estatal.

Durant el bienni 1933-35 es van prendre un seguit de mesures (tancament de bancs, devaluació del dòlar fins a un 50%, reforma agrària, planificació regional a gran escala, programes de construcció públics, garantia als treballadors de la llibertat d'organització i de negociació i el dret de vaga, creació de l'assegurança d'atur, invalidesa i vellesa, etc.) que el poble va ratificar amb el seu vot reelegint Roosevelt per tres vegades. Al mateix temps, però, es va generar una forta reacció en els sectors conservadors i en les oligarquies econòmiques i financeres. És comprensible la contrarietat que sentiren amb motiu de la publicació, l'any 1936, de *The General Theory of Unemployment, Interest and Money*, de John Maynard Keynes, obra que defensava la intervenció governamental i justificava les polítiques econòmiques del *New Deal*.

L'agost de 1945 va finalitzar la II Guerra Mundial (1939-45). La Conferència de Yalta (4-11 de febrer) significà l'inici de la Guerra Freda. L'abril del 1945 moria Roosevelt i el succeïa Harry Truman. L'any 1947 els Estats Units s'havien convertit en la potència hegemònica mundial. L'amenaça del totalitarisme seguia vigent. Des-

prés de la lluita contra el nazisme calia afrontar un nou enemic, el comunisme. La URSS aixecava el teló d'acer. A la Xina, en plena guerra civil, la victòria final del comunisme sobre els nacionalistes (octubre de 1949) era previsible. A l'Europa de l'Oest els partits "socialistes" formaven coalicions de govern. I el suport electoral dels Partits Comunistes no era menyspreable, amb perspectives de creixement. A més, *La Teoria General* era vista com un intent de justificar la bondat de les dues components més populars de les polítiques econòmiques de l'època, la *inflació* i el *sindicalisme*.

Per a molts Keynes era l'aixopluc teòric dels partidaris no només de la intervenció estatal, sinó també de la violència i la intimidació dels sindicats i del dèficit públic. Aquell any 1947, el Congrés, amb el vet del president, va aprovar la llei Taft-Hartley que declarava il·legals certes formes de vaga i eliminava el monopoli dels sindicats en la representació dels treballadors.

*

És amb aquest rerafons que l'abril de 1947, convocats per Friedrich Hayek 36 intel·lectuals d'arreu del món es van reunir a la localitat suïssa de Mont Pélérin per tal de debatre el present i el futur del liberalisme i donar-li un nou impuls tant teòricament com pràctic. F. Hayek havia escrit *The Road of Serfdom* (1944) on sostenia que la planificació per part del govern central condueix inevitablement a l'aparició de l'estat totalitari socialista.

Com a conseqüència de la trobada es va fundar la *Societat Mont Pélérin*, que com recull R. Obiols a *Patria humana. Globalización y socialismo del siglo XXI*, segons *The Sunday Times* és "el think tank (laboratori d'idees) més influent i pitjor conegut de la segona meitat del segle XX".

La *Declaració d'Intencions* deixa clars els objectius de la nova societat (la cursiva és meua):

"Els valors centrals de la civilització estan en perill. Sobre grans extensions de la superfície terrestre les condicions essencials de la dignitat i llibertat humanes ja han desaparegut. En altres estan sota

una constant amenaça pel desenvolupament de les actuals tendències polítiques. La posició dels individus i dels grups lliures han estat minats progressivament per extensions del poder arbitrari. Fins i tot la possessió més preciosa de l'Home Occidental, la llibertat de pensament i d'expressió, està amenaçada per la propagació de credos que, exigint el privilegi de la tolerància quan estan en minoria, només pretenen establir una posició de poder des de la qual suprimir i esborrar totes les opinions excepte la seva pròpia. El grup sosté que aquests desenvolupaments han estat fomentats per la creixença d'una visió de la història que nega tots els estàndards absoluts de la moral i per l'expansió de teories que qüestionen que l'imperi de la llei sigui desitjable. A més es dona que *han estat fomentats per una declinació de la creença en la propietat privada i el mercat competitiu; ja que sense la força i la iniciativa difoses amb aquestes institucions és difícil imaginar una societat on la llibertat pugui ser efectivament preservada*. Amb la creença que allò que és essencialment un moviment ideològic ha de ser conegut per arguments intel·lectuals i la reafirmació d'ideals vàlids, el grup (...) és de l'opinió que són desitjables estudis addicionals, entre d'altres, en relació a les següents matèries:

1. L'anàlisi i l'exploració de la naturalesa de la crisi actual per tal de fer que altres s'adonin dels seus orígens morals i econòmics essencials.
2. Tornar a definir les funcions de l'estat per tal de distingir més clarament entre l'ordre totalitari i el liberal.
3. Mètodes de restabliment de l'imperi de la llei i d'assegurar-ne el desenvolupament de manera que els individus i els grups no estiguin en una posició d'envair la llibertat dels altres i als drets privats no se'ls permeti convertir-se en base de poder depredador.
4. La possibilitat d'establir uns estàndards mínims que no siguin contraris a la iniciativa ni al funcionament del mercat.
5. Mètodes de combatre l'abús de la història per mitjà del foment de credos hostils a la llibertat.
6. El problema de la creació d'un ordre internacional conductiu de la salvaguarda de la pau i la llibertat i que permeti l'establiment de relacions econòmiques internacionals harmonioses."

De la lectura de la Declaració se'n dedueix,

primer la preocupació per la salvaguarda dels valors occidentals de la llibertat individual, de la propietat privada i del lliure mercat, segon la ferma voluntat d'influir ideològicament i política, i *last but not least* l'establiment d'un ordre de prioritats, que passava per situar en primer lloc l'objectiu de preservar la propietat privada i el lliure mercat.

En conseqüència, l'economia es constituïa, no tan sols en el pal de paller de les activitats de la Societat, sinó també en el catalitzador de les diferències que tenien els signants de la declaració sobre altres qüestions, com ara la religió.

Per tal de dur a terme els seus objectius la Societat disposava de suficients mitjans econòmics, intel·lectuals i de difusió. Avui compta amb més de 500 membres i ha realitzat més de 60 reunions. Entre els assistents a la primera, la majoria economistes, a més de F. Hayek hi havia L. v. Mises, K. R. Popper, M. Allais, L. Robbins, M. Friedman, W. Lippmann, S. de Madariaga, M. Polany, F. H. Knight, G. J. Stigler, W. Röpke i H. Hazlitt. Val a dir que Hayek, Friedman, Stigler i altres cinc incorporacions posteriors, entre ells James Buchanan, han estat guardonats amb el Premi Nobel d'Economia.

Henry Hazlitt (1894-1993) aquí potser no sigui tan conegut com altres noms que he esmentat. Als Estats Units ben segur que era el personatge més famós d'entre els assistents a la reunió. A partir dels anys 30 va ser una peça clau en el revifament del pensament liberal i del lliure mercat. Von Mises l'anomenava "el nostre líder" i Hayek també el considerava com a tal. Va promoure la *Foundation for Economic Education* (1946), introduí l'obra de v. Mises i Hayek al públic nordamericà, va escriure *Eco-*

nomics in One Lesson (1946), amb la seva columna a *Newsweek* va portar la ideologia liberal a milions de persones durant més de 20 anys, i el 1959 va publicar *The Failure of the "New Economics"*, qualificat com la crítica més devastadora del keynesianisme mai escrita. Va editar la col·lecció *The Critics of Keynesian Economics* i l'any 64 va publicar *The Foundation of Morality*, on va voler donar una justificació moral del capitalisme. El programa de Hazlitt convé amb la prioritat abans esmentada: primer l'economia, després la moral.

Destaca també el nom de K. R. Popper. La seva influència en el pensament occidental és coneguda. L'any 35 s'havia publicat a Viena *La Lògica de la investigació científica*. Els anys 1944 i 1945 va publicar un assaig en tres parts a *Economica*, *The Poverty of Historicism*, que prèviament havia llegit en el seminari de Hayek a la *London School of Economics*. L'assaig aparegué com a llibre en edicions italiana (1954), francesa (1956),

anglesa i àrab (1957), alemanya i japonesa (1960). A Espanya *La miseria del historicismo* es va editar l'any 1961 (Taurus) amb traducció de P. Schwartz, i va ser reeditada (1973) per Alianza Ed. El 1945 aparegué també la primera edició de *La societat oberta i els seus enemics* (1950, 2ª ed. revisada). En els agraïments llegim: "He contret un profund deute de gratitud amb el professor F. von Hayek, sense l'interès i afany del qual el llibre no hauria arribat a publicar-se". Així doncs, Popper anà a Mont Pélérin amb l'aval de Hayek i de dues obres que contenien una forta crítica a l'holisme marxista des d'una sòlida i reconeguda posició filosòfica, científica i metodològica.

Deixant a part la defensa de l'individualisme i

De la lectura de la Declaració [de Mont Pélérin, 1947] se'n dedueix, primer la preocupació per la salvaguarda dels valors occidentals de llibertat individual, de la propietat privada i del lliure mercat, segon la ferma voluntat d'influir ideològicament i política, i (...) l'establiment d'un ordre de prioritats

la crítica al marxisme, la presència de Popper a Mont Pélérin era important a l'hora de tractar una qüestió de crucial importància entre els liberals. Recordem que Hayek sostenia que la planificació del govern central condueix inevitablement a l'aparició de l'estat totalitari socialista. Tanmateix, com oposar-se a la planificació sense planificar?, com acarar l'intervencionisme sinó intervenint? Evidentment s'havia de practicar alguna mena d'*enginyeria social*, tal com preconitzava Popper a les dues obres esmentades abans. Tanmateix calia filar prim, perquè també Keynes advocava per la pràctica de l'*enginyeria social*, mentre que F. Hayek es negava a fer servir aquesta expressió per a designar qualsevol activitat política que ell pogués estar disposat a propiciar, tot i que admetia "la planificació per la llibertat".

L'*enginyeria social* s'identificava amb l'*intervencionisme*. Popper se'n va ocupar a bastament de l'intervencionisme. Distingia tres classes, totes vigents aleshores: *feixista*, *soviètica* i *democràtica* (Anglaterra, Suècia i el *New Deal* dels Estats Units). Alhora associava l'intervencionisme democràtic a l'*enginyeria social gradual*, un enfocament metodològic que pretenia aplicar a la realitat social les pautes del mètode crític (hipotètic-deductiu, assaig i error), mentre que els models soviètic i feixista els associava a l'*enginyeria social utòpica*. La distinció entre ambdues enginyeries fou un dels temes principals de la *Societat oberta*. Popper, doncs, estava cridat a assumir el paper de teòric de la "planificació per la llibertat" o intervencionisme liberal. Penso, però, que la seva contribució va servir més per indicar la direcció prohibida que el camí per on s'havia de transitar donada la consideració del *New Deal* i del socialisme democràtic com a enginyeria social gradual.

Això al menys pel que respecta a l'Escola de

Chicago. En un escrit sobre Keynes, M. Friedman atribueix a l'autor de *La Teoria General* participar del concepte de la *dictadura benevolent*: tot anirà bé si només els homes bons (*only good men*) estan en el poder. El mateix Friedman sosté que la dictadura benèvol és probable que tard o d'hora condueixi a una societat totalitària. Si afegim que Popper, tot i que arriba a mostrar-se comprensiu amb el dictador benèvol, el caracteritza com a enginyer utòpic, veiem que l'esquema popperia no acaba d'ajustar-se a l'orientació del liberalisme radical.

La diferència és subtil i convé portar-la a col·lació. El patrocini, per part de Keynes, de l'enginyeria social tal com ell l'entenia va exercir una gran influència entre els economistes coetanis. Friedman afirma que "està lluny de ser obvi que s'hagin equivocat procedint així". Certament, dista molt de ser obvi. Hi ha dues maneres de practicar l'enginyeria (o tecnologia) social: keynesiana i liberal. En paraules de Friedman:

(Popper)... associava l'enginyeria social gradual a l'intervencionisme democràtic mentre que els models soviètic i feixista els associava a l'enginyeria social utòpica

"Keynes creia que els economistes (i altres) podrien contribuir millor al perfeccionament de la societat investigant com manipular les palanques sota control de les autoritats polítiques, efectivament o potencial, a fi d'aconseguir els fins desitjables, i després persuadint els benèvolos funcionaris i oficials electes a seguir el seu consell. El paper dels votants es elegir persones amb valors morals rectes per l'ofici i després deixar-los dirigir el país".

En canvi, des d'un punt de vista alternatiu

"(...) els economistes (i altres) poden contribuir millor al perfeccionament de la societat investigant l'estructura de les institucions polítiques que millor asseguraran que un particular empleat públic o oficial electe que, en paraules d'Adam Smith, "intenta

solament el seu propi benefici ... és induït per una mà invisible a promoure un fi que no tenia res a veure amb la seva intenció”, i tot seguit persuadint els votants que és en el seu propi interès adoptar tal estructura. La tasca, doncs, és fer pel mercat polític allò que Adam Smith tan grandiosament va fer pel mercat econòmic.”

Ambdues visions difereixen subtilment i substancial. D'una part es confia en l'altruisme de l'home, el sistema no està donat, s'ha de construir, i de la seva perfecció, juntament amb el bon govern, se seguirà el progrés social. De l'altra se suposa que l'home és egoista per naturalesa, les coses són com són, el sistema és el que és, cal deixar-lo actuar i la mà invisible s'encarregarà de regular-lo, és a dir, el sistema s'autoregularà. D'aquí que, paradoxalment, el rearmament moral dels dirigents i de la societat en general esdevé una condició indispensable pel desenvolupament de la “planificació moderada” keynesiana. No és d'estranyar, doncs, que en una carta a F. Hayek elogiant *The Road of Serfdom* Keynes demanés la restauració d'un pensament moral recte, un retorn als valors morals. Mentre que del cantó liberal, en paraules de Friedman,

“Un enfocament que dóna per suposat que els funcionaris actuen com a dictadors benèvols per a promoure de forma desinteressada el que ells consideren com la concepció pública de l'“interès general” és segur que contribuirà a una expansió de la intervenció estatal en l'economia, independentment de la teoria econòmica emprada.”

És el propi sistema que processa els comportaments immorals, els quals no provoquen més especial preocupació que la de mantenir una aparença virtuosa.

*

Segons el meu parer, tenir clars aquests punts és bàsic per comprendre l'evolució de la societat en la segona meitat del segle XX. Els qui van influir decisivament en el decurs de la història dels darrers 50 anys defensaven l'indi-

vidualisme, la llibertat de mercat i d'expressió i la desaparició de l'intervencionisme estatal en l'economia. Tot i així, ja entre els fundadors de la Societat Mont Pélérin havia discrepàncies a l'hora de portar els principis al terreny de la praxi política. J. Davenport comenta que Von Mises va sortir d'una reunió exclamant “Sou tots un grapat de socialistes”.

Vist com han anat les coses no es pot dir que l'ordre neoliberal s'hagi imposat espontàniament i sense connivències amb règims dictatorials. Friedman ha confessat que “Els economistes, jo inclòs, han intentat descobrir com manipular les palanques del poder més efectivament, i persuadir –o educar– els funcionaris governamentals que es suposa que volen servir l'interès públic”. Potser pensava en Pinochet i el cop de 1973?

L'intervencionisme neoliberal és un fet, independentment de com se l'anomeni: enginyeria social gradual, tecnologia social o planificació per la llibertat. Aquest intervencionisme té per finalitat “alliberar” el sistema sota la hipòtesi de que per sí sol tendirà a l'equilibri si no l'interfereixen elements exògens. Per mirar la manera de dur-lo a la pràctica és que es va fundar la Societat Mont Pélérin. La Declaració d'Intencions deixava clar que els valors morals s'havien de subordinar a l'economia. El greu és que aquesta subordinació comportava una transmutació dels valors i el diner s'havia de convertir, sinó en l'únic déu, sí en el més poderós, en l'únic déu que provocava una genuflectió genuïna.

*

Estats Units mereix punt i apart. Ha exercit un lideratge efectiu i ha intervingut en tots els ordres: ideològic, cultural, econòmic i moral. Sota governs republicans principalment ha pretès exportar el neoliberalisme a la resta del món. Pel reeiximent de l'empresa s'havien de crear les condicions de possibilitat, accionar més d'una palanca. Una d'elles havia de minar el prestigi del keynesianisme. Amb la teoria i la propaganda ideològica no n'hi havia prou, a més calia fer patent el fracàs de les polítiques

conduents a l'estat del benestar. Això passaria si l'atur i la inflació creixessin alhora. Això va passar a partir de l'any 1973, any de la primera crisi del petroli. Sospito que el govern de Nixon en va ser el detonant.

El neoliberalisme és un producte amb denominació d'origen, que només podia arrelar i créixer en una *societat transaccional* com la nord-americana. És per això que, segons Friedman, el llegat keynesià va trobar tantes resistències als Estats Units, no així a Europa, on *la societat és relacional*. Per poder implantar el neoliberalisme a Europa calia preparar el terreny. Què millor que exportar *l'American Way of Life*? Europa Occidental, sota els efectes dels estralls causats per la II Guerra Mundial, baixa de defenses, fou molt vulnerable i incapaç de resistir-se a l'allau d'idees que trobaren fàcil assentament en els solcs que havia preparat el Pla Marshall (1947). El resultat és prou conegut. La dependència econòmica, financera i cultural d'Europa respecte dels Estats Units és terrible. La societat europea és cada vegada més transaccional.

Els que ja tenim certa edat i confiem que la memòria ens compensi la pèrdua de *flexibilitat* no hem de rastrejar gaire per establir una correlació entre l'enorme difusió de les obres de Popper i de Nietzsche amb el fort impuls que rebé el relativisme epistemològic i moral al començament dels anys setanta i que facilità l'adveniment de la Postmodernitat. Em pregunto si no hi tindrà relació la publicació en el lapse de quatre anys (1971-74) per part d'Aliança Ed. de *La misèria de l'historicisme*, *Ecce Homo* (1971), *La genealogia de la moral* (1972), *El crepuscle dels ídols*, *El naixement de la tragèdia* (1973) i *L'Anticrist* (1974).

*

Amb algunes de les coses que vinc dient poden pensar que amb l'edat no només perdo flexibilitat, sinó també enteniment. Jo mateix m'ho he plantejat, ja que mai no he estat partidari d'explicar la Història apel·lant a conspiracions. Nogensmenys, després de llegir a Susan George (*L'Informe Lugano*, 2001, [1999] i *How*

to Win the War of Ideas, 1997) m'he tranquil·lit. Fins i tot arribo a creure que segueixo sent extremadament prudent. Per tant goso dir:

(a) Que l'auge del neoliberalisme és, bàsicament, el resultat d'una acurada planificació. El primer acte va ser la trobada de Mont Pélérin.

(b) Que les idees abstractes de Hayek, v. Mises, Popper, etc. van ser el substrat ideològic sobre el qual s'havia de muntar l'alternativa a l'intervencionisme en qualsevol de les seves manifestacions.

(c) Que aquest substrat era imprescindible per passar a l'acció. Com havia suggerit Keynes, les idees abstractes aconsegueixen filtrar-se fins el nivell de la consciència popular en una o dues generacions.

(d) Que, de primer, les idees havien d'impregnar la cultura popular amb la seva divulgació en versions més assequibles transmeses per llibres, diaris i altres mitjans de comunicació; després, a través de les normes implícites acabarien incorporant-se en la conducta social.

(e) Que la Postmodernitat és, en bona part, un efecte col·lateral de l'ofensiva neoliberal. Per tot allò que no ens agrada i per allò que sí ens agrada, la llibertat, per exemple, amb especial menció de la llibertat de la dona.

(f) Que des de certs sectors afins al sistema capitalista es té el convenciment que el neoliberalisme ha anat massa lluny i que el procés se li ha escapat de les mans.

(g) Que a hores d'ara se segueix practicant l'enginyeria social, evidentment, per part d'aquells que tenen el poder de controlar el sistema. De les seves idees depèn, en alt grau, el futur que li espera a la Postmodernitat. De les seves idees depèn també el futur que li espera a Europa.

Assentades aquestes hipòtesis, interpreto el moment present com un moment en el qual s'estan posant en marxa processos d'ajust. Les crisis financeres globals dels darrers anys han disparat les alarmes. Els llibres *La Crisi del capitalisme Global*, de G. Soros i *La Gran ruptura*, de F. Fukuyama (i tal vegada el moviment anti-globalització?) s'han de llegir en aquest context, tot i que ambdós autors difereixen en el diagnòstic i les solucions.

Soros ha alertat dels perills del neoliberalis-

me. El triomf del fonamentalisme de mercat comporta el predomini de la societat transaccional sobre la societat relacional a través de l'afebliment dels valors socials, afavorint una inestabilitat dels mercats financers que pot dur a la destrucció del sistema capitalista global. Per afermar els valors, que són l'ancoratge que fa que la societat no llisqui perillosament vers el caos, calen persones que *aprenguin o recor-din* a distingir el bé del mal. I això on s'aprèn? Clarament, a la família i a les escoles, amb el concurs de les tradicions, de la religió, de les institucions socials.

F. Fukuyama és més optimista. És veritat que entre els anys seixanta i els noranta es va produir una ruptura dels valors socials. Tanmateix, les estadístiques demostren que actualment s'està produint una regeneració. El funcionament del sistema capitalista neoliberal reintegra el "capital" social de manera gairebé espontània. Tot i així cal ajudar-lo des de la política pública.

"Existeix un àmbit clar en que els governs poden actuar per generar ordre social: per mitjà dels poders policíacs i del foment de l'ensenyament" (op. cit. p. 340).

D'altra banda

"(...) part de les prioritats de la política pública no consisteix en l'activisme, sinó que el Govern deixi pas als individus i a les comunitats que volen generar ordre social pel seu compte. En alguns casos això significa que l'Estat deixi de prendre mesures contraproductives com concedir subsidis a la il·legimitat o fomentar la multiplicitat d'idiomes i cultures en el sistema educatiu."

Policia i educació són els instruments que proposa Fukuyama per ajudar el funcionament espontani del sistema.

Cal ser circumspecte sobre les propostes de Fukuyama. Recordem el seu famós article de *La fi de la història* (1989). S. George (vg. R. Obiols, op. cit., p. 180) ha explicat el procés de la seva difusió. L'any 1988 Allan Bloom en va fer l'encàrrec. Fukuyama treballava al Departament d'Estat dels Estats Units i Allan Bloom era

director del "Centre Olin per a la Investigació de la Teoria i la pràctica de la democràcia", de la Universitat de Chicago (finançat per la multinacional química Olin amb \$3'6 milions anuals). L'article es va publicar a *The National Interest* (que rebia un subsidi de prop de \$1 milió d'Olin). Es van programar respostes: de l'editor de la revista (al mateix temps professor en un centre finançat per Olin en la *New York University Graduate School of Business*), de Samuel Huntington (que rebia un subsidi de \$1'4 milions pel seu departament de Harvard) i del mateix A. Bloom. El "debat" fou expandit pel *New York Times*, el *Washington Post* i la revista *Time*. Val a dir que a inicis dels anys setanta el president de la Fundació Olin, William Simon, havia demanat a tots els empresaris del grup que donessin suport a "acadèmics, científics socials, escriptors i periodistes" mitjançant "beques, beques i més beques a canvi de llibres, llibres i més llibres". Com observa R. Obiols "la popularització de la idea segons la qual la Història havia acabat podia ser un tema més o menys interessant de discussió en els països pròspers. Però era un factor políticament més rellevant en els països d'economia emergent, on actuava de factor de dissuasió o de resignació." Quin haurà estat el disseny de *La Gran Ruptura*?

*

Haig d'anar acabant. L'impacte de la postmodernitat en la crisi dels valors ha estat considerable. La manera com se resolgui aquesta crisi condicionarà el procés de la construcció europea. I tot dependrà de l'enginyeria social que es practiqui. Soros és categòric: "Som testimonis d'un gegantí experiment d'enginyeria social: la creació de la Unió europea" (op. cit. p. 258). Dos models estan confrontats: el neoliberal i el socialdemòcrata. Si es practica l'enginyeria social neoliberal, Europa esdevindrà una societat transaccional, tal vegada una societat abstracta.

A *La Societat Oberta i els seus enemics* (pp. 171-2) K. R. Popper escriu:

"(...) la societat oberta pot convertir-se gradualment

en una *societat abstracta*. (...) No és impossible concebre una societat en la qual els homes pràcticament no es trobessin mai cara a cara; on tots els negocis fossin duts per individus aïllats que es comuniquessin telefònicament o telegràfica i que es trasladesin d'un punt a un altre en automòbils hermètics. La inseminació artificial permetria, àdhuc, portar a terme la procreació sense cap element personal. Podríem dir d'aquesta societat fictícia que és una societat abstracta o despersonalitzada. Doncs bé, l'interessant és que la nostra societat moderna s'assembla, en molts dels seus aspectes, a aquesta societat completament abstracta (...) És clar que el nostre quadre segueix sent encara summament exagerat. Mai no hi haurà ni podrà haver-hi una societat completament abstracte ni tan sols preferentment abstracte, així com mai no pot existir una societat completament o preferentment racional".

Avui en dia, en l'era Internet, dels caixers automàtics... seguiria creient Popper que el quadre és exagerat?

Cal tenir ben clar quin camí es vol seguir, si el que condueix a una societat abstracta o a una relacional. Si l'enginyer social supedita els valors morals als econòmics, millor dit, si els seus valors morals són econòmics i vol afavorir que les companyies amb substanciosos beneficis acomiadin els treballadors per fer pujar la cotització en borsa, que els capitals puguin circular sense cap trava i les persones no, que la remuneració del capital augmenti desproporcionadament en detriment de la mà d'obra... en definitiva, si qui controla els mecanismes del sistema és un fonamentalista del mercat, Europa esdevindrà abstracta.

Nogensmenys, com també observava Popper: "si bé la societat s'ha tornat abstracta, la configuració biològica de l'home no ha canviat substancialment, els homes tenen necessitats socials que no poden satisfer en una societat oberta". Arribarà un moment que tornaran a sorgir els impulsos tribals ancestrals, el desig de

preservar les identitats. En tenim indicis de que és així. Els *tatuatges* i els *piercings* en són un. La defensa de la pluralitat idiomàtica n'es un altra (el neoliberalisme que contracta Fukuyama ja sabem que en pensa d'això). La tribu cal superar-la per tornar a recuperar-la. Superar-la per reconèixer que tothom és el meu germà. Recuperar-la per retornar al concret, a concretar la germanor de manera més immediata, per evitar que també el dolor se'ns torni abstracte amb l'hàbit de contemplar per TV a l'hora de dinar imatges de guerra, de fam, de sofriment, de tragèdies... per evitar que, insensibilitzat, deshumanitzat, l'ésser humà s'instal·li en el *Món Felix* de Huxley i acabi sense poder creure en res amb la força suficient com per emprendre cap acció transformadora de la realitat.

El model socialdemòcrata porta implícit l'enfortiment de la societat transaccional i, en conseqüència, dels valors socials. L'enginyeria social que propugna Soros sembla anar més per

aquest camí que per l'anterior. L'aforisme "Economia de mercat sí, societat de mercat no", Joan Pau II i certs sectors de l'Església també. Al menys així ho veig.

La via europea és l'humanisme. Europa serà relacional o no serà, serà europea o no serà. Amb altres paraules, Europa quant més abstracta menys serà. El mateix podem dir de Catalunya: serà relacional o no serà, serà catalana o no serà, quant més abstracta sigui menys serà. En un món on la globalització és un fenomen difícilment reversible Catalunya ha de disposar de tots els mecanismes possibles per ser "concreta", és a dir, per a poder desenvolupar la seva consciència com a poble, la seva identitat col·lectiva. Un d'aquests mecanismes és, al meu entendre, el dret a l'autodeterminació.

Arribo així al final de la meua intervenció. Un final que probablement és poc postmodern, encara que no n'estic del tot segur.

Moltes gràcies per la seva atenció. ●

Cal tenir ben clar quin camí es vol seguir, si el que condueix a una societat abstracta o a una relacional

LES ARRELS D'EUROPA

Jordi Galí

XXè Curs d'Estiu del G.E.N.
Barcelona, 5 de Juliol de 2001

Diu Rémi Brague:

“La meua tesi és doncs la següent: Europa no és únicament grega ni únicament hebraica. És també, i plenament, romana. “Atenes i Jerusalem”, sí, però també Roma. No pretenc encaixar-vos aquí, una vegada més, l'evidència banal de la presència, al costat d'altres fonts de la nostra cultura, d'una influència romana. No vull tampoc suggerir que l'element romà sigui d'alguna manera la síntesi dels altres dos. Pretenc, d'una manera més radical, que només som i podem ser “grecs” i “jueus” perquè abans som romans”.

Què vol dir aquest “d'una manera més radical”? Per contestar adequadament aquesta pregunta heu de llegir el llibre “Europa, la via romana”, cosa que de totes maneres us recomano: es llegeix fàcilment, és altament suggestiu i aclaridor; la seva tesi ha estat posteriorment afinada i treballada pel mateix autor en altres llibres i escrits, de tal manera que ha adquirit una solidesa que obliga a considerar-la en qualsevol aproximació que es vulgui realitzar a la idea d'Europa.

Intentaré, amb una altra cita, no explicar, però sí resumir el que vol dir amb aquest “d'una manera més radical”.

Després de recordar el que “ha copsat i expressat el geni de Virgili explotant la llegenda troiana i creant a l'Eneida, el mite romà per excel·lència”, continua:

“Ésser romà és fer l'experiència del que es vell com a nou, i com allò que es renova pel seu transplantament, que fa d'allò que era vell el principi de nous desenvolupaments. L'experiència del començament com a recomençament és romana”.

El que ell anomena “actitud romana” és el “saber-se cridat a renovar allò que és antic”. “Ésser romà és tenir cap endarrera un classicisme a imitar i cap endavant una barbàrie a sotmetre. I no com un intermediari neutre, com a simple intèrpret estranger a allò que cal comunicar sinó sabent que hom és l'escena en la qual tot es produeix, sabent-se a si mateix tensionat entre un classicisme a assimilar i una barbàrie interior”.

I a partir d'aquí la vostra imaginació pot córrer tant com vulgui en l'espai i en el temps: des d'Horaci: “Grècia captiva va captivar el seu ferotge vencedor i introduí les arts a l'inculte Laci”, fins al Renaixement, o millor dit, als successius Renaixements, a l'evangelització dels pobles escandinaus, al transplantament americà del “novus ordo saeculorum”, al “Filòsof” amb majúscula que Sant Tomàs aplica a Aristòtil, al dionisiac Nietzsche, a l'edípic i mosaic Freud, als successius “imperis”, a la “disfressa” de ciutadans romans dels grans revolucionaris francesos, a la Segona i a la Tercera Roma... Recordem Brague:

“Fer l'experiència del que és vell com si fos nou”

“L'experiència del començament com a recomençament”

“Saber-se cridat a renovar el que és antic”

“Tenir cap enrera un classicisme a imitar i cap endavant una barbàrie a sotmetre”.

Evidentment jo no tinc res a afegir a les tesis de Brague i menys encara a la seva extraordinària erudició. La meua reflexió va per uns altres camins: com eren, o com són, aquesta gent que ha tingut al llarg de l'espai i del temps aquestes actituds?

Però abans d'intentar una resposta a aquesta pregunta, voldria aclarir un punt i ho faig amb la mateixa imatge que utilitza Remi Brague:

Quan algú fa alguna cosa, és més que altament probable que en un cert moment cometi

una bretolada. Som així. Per tant, hem de procurar evitar les discussions de pati d'escola, que, com recordareu, es limiten a dues frases: "tu has començat!" (o "ell ha començat", si hi ha la senyoreta), i "i tu més!". La gent que hem viscut en aquesta punta d'Euràsia, al llarg de 1500 anys, hem tingut ocasió de fer moltes bretolades, tant entre nosaltres, com fora del nostre espai: per tant, deixarem córrer si els negres eren més brètols que els caps de tribu que els proporcionaven la mercaderia, si els "conquistadores" eren més brètols que els azteques, si el Terror fou pitjor que la Inquisició. Ni ho sabem ni tenim instruments per a pesar les bretolades. Però el que sí que sabem és que els intents de pesar-les, a més de ser infantils són gairebé sempre suspectes de parcialitats ideològiques.

Però hi ha hagut altres coses, a més de les bretolades:

Em limitaré a comentar tres característiques que em semblen molt pròpies de la vida en aquest temps-espai que anomenem "grosso modo" Europa.

En primer lloc l'arrelament a la terra com a condició prèvia del sortir de la terra per "renovar el que és antic" o eventualment "sotmetre una barbàrie", interior o exterior.

En segon lloc l'existència d'una gent a la qual al final hem hagut de donar el nom de classes mitjanes perquè no sabíem on encaixar-la. Es veu que això de "mitjà", com l'Edat Mitjana, tendeix a crear el menysteniment i té unes connotacions negatives, però jo en faré la defensa.

I en tercer lloc l'enorme varietat i capacitat de canvi dels règims polítics i dels tipus i formes de representació pública que s'han anat succeint.

Per prendre un punt de partida, podríem dir que en el temps Europa comença, o comença a preparar-se, el 476 amb la liquidació de l'Imperi Romà d'Occident. Feia, però, tres quarts de segle, quasi, del primer saqueig de Roma i prop d'un segle i mig d'anarquia i de descomposició de l'Imperi.

Aquesta descomposició havia comportat un fenomen generalitzat de desarrelament, poten-

ciat per l'entrada, en petites o no tan petites invasions, de bandes o expedicions forànies, germànics sobre tot, però també huns, alans, els primers eslaus. En realitat el territori estava poc habitat, perquè el col·lapse demogràfic havia estat molt fort, però, excepte algunes ciutats que havien vist reduir la seva població però es mantenien cohesionades, tota mena de grups i grupúsculs anaven d'una banda a l'altra.

Segons els indrets, varen passar de dos a cinc segles, i a l'est d'Europa encara més, abans no es consumés l'importantíssim fenomen de l'arrelament a la terra, constituït de les futures potencialitats d'Europa.

El paper de Sant Benet i dels monjos benedictins en aquesta feina és fonamental. No foren certament, els únics. L'arrelament que podem anomenar individual o de població va anar acompanyat d'un arrelament polític: els caps de tribu es convertiren en reis, els territoris es varen, més o menys, delimitar, i quan Carlemany va ser coronat emperador l'any 800 Europa havia pres una configuració que en molts aspectes és ja la mateixa d'ara. Quant al paper dels benedictins, només faré tres observacions. En primer lloc, la inquina de la Regla de Sant Benet contra els monjos "giròvags", és a dir, que anaven d'un cantó a l'altre. En segon lloc, la importància del vot d'estabilitat, característica històrica fonamental i que respon a una necessitat del moment, com el d'obediència al Papa dels jesuïtes correspongué a una necessitat del moment. I en tercer lloc (en consonància amb la tesi de Brague), que aquests monjos que han fet vot d'estabilitat a Itàlia els trobem evangelitzant a la quinta forca, a Anglaterra o a Saxònia.

Podríem aproximar-nos a una idea material del que és Europa observant el paisatge. Faré aquí una primera cita d'aquest llibre extraordinari i intromissible d'Hilaire Belloc que va traduir l'Editorial Joventut els anys cinquanta amb el nom de "El camino de Roma", llibre on ens explica la seva anada a peu a Roma des de Toul, en línia recta. L'autor es trobava entre "la tercera i la quarta serralada del Jura", i això passava abans de la primera guerra mundial. Més o menys, doncs, en un d'aquells llocs recòndits

on els castellans diuen que “dobla el viento”. Després de passar la serralada pel dret, ens diu:

“Hi ha alguna cosa que distingeix la salvatgeria de la gràcia en matèria de paisatges, i aquest “quelcom”, a la nostra Europa, correspon a la presència i vida de l’home, especialment en els països de muntanya. Perquè els hàbits i la civilització de l’home omplen les valls i, banyant les bases de les muntanyes, hi deixen relíquies com les que en una platja deixa la marea. En aquell moment estava entrant en aquella zona humana. La gespa, fina, tenia aquella fermesa que només donen milers d’anys d’un continu pasturatge d’animals. La humitat que sorgia de terra no circulava a l’atzar, com en les cimes, sinó que sortia d’una font oberta per mans humanes i es recollia en una pica de pedra. Els arbres estaven atesos. Es veia, a prop, una tàpia, que, per bé que tosca, no era una d’aquestes cledes in-formes que els homes improvisen prop dels cims, sinó que semblava feta amb pedres escollides i travades amb una argamassa. A la meva dreta, en una canal profunda i petita, jugaven uns nens. Després vaig saber que aquestes canals s’anomenaven allí “combe” que vol dir petita vall i encara recordo amb joia aquest fet. Perquè a Anglaterra els lloc similars són també anomenats així, i fins els gal·lesos utilitzen la mateixa paraula, per bé que l’escriuen “cwm” d’acord amb el seu muntanyenc estil”. (I en català diem un com i una coma, afegeixo jo)

Podríem definir Europa, doncs, dient que és aquell territori on, et posis on et posis, veus sempre la traça de la mà de l’home que ha ocupat la terra i n’ha utilitzat sàviament els recursos naturals. Hauríem de parlar, a partir d’aquí, de “més Europa” i “menys Europa” i potser trobaríem que les dades del paisatge no són tan diferents com això de les de la història. Potser certes

zones de Castella, del Mezzogiorno, de la Pomerània, què sé jo, són “menys Europa” i llocs com Suïssa, Suècia o Irlanda, són “més Europa”.

Estem acostumats a pensar, i a pensar com si fos una característica nostra, que Catalunya ha estat feta amb les mans, a cop de feixa i de paret seca. I és veritat. Però és que tot Europa ha estat feta amb les mans: les tanques, els prats, els “coigns” (codonyers) francesos que es posaven en els “coins” (racons), per fer de llindes i de límits (i, recordem que ja el “limes” llatí és el sender que separa dos camps de cultiu); els horts, els infinits canals i canalons, els dics, els drenatges, els pobles (l’ “incastellamento” dels historiadors italians). I resulta que l’ocupació de la terra i la pervivència dels nuclis habitats,

malgrat les infinites barbaritats que els europeus hem fet els uns amb els altres, són enormement estables. Mil anys, per un assentament humà, deu ser l’edat habitual.

Ara bé, qui ho va fer això? No cal rumiar gaire per saber que qui ho va fer no era esclau. Fos qui fos, era algú que tenia un marge important de

llibertat d’actuació. I de la llibertat prové l’enorme varietat d’Europa. Dubto que hi hagi o hi hagi hagut gaires indrets al món on recurrent cent quilòmetres hom pugui passar per dues o tres cultures diferents sòlidament assentades i diverses quant a llengua, costums, hàbits socials i àdhuc estructura política i religió. De fet, l’ocupació i arrelament a la terra va ser simultani de la formació dels poders públics i de la cristianització, una simultaneïtat que va durar segles i desembocà en un món multicairat de regnes, principats, poders eclesíastics (bisbats i monestirs), ordes militars, amb un rerafons d’idea d’imperi. I, com a regla general, potser podríem dir que la llibertat de l’home de la terra va disminuir a mesura que els poders polítics es solidificaven. Però la feina ja era feta.

Podríem definir Europa dient que és aquell territori on, et posis on et posis, veus sempre la traça de la mà de l’home que ha ocupat la terra i n’ha utilitzat sàviament els recursos naturals

Ben aviat, al costat de l'home de la terra, trobem l'home de la ciutat. D'on venia? De la terra? D'enlloc i era simplement fruit d'una conjuntura demogràfica favorable? De les darreres restes de la girovàgia? Quin paper jugaven els jueus a les ciutats, com el varen jugar els musulmans al camp en certs espais?

Contestar aquestes preguntes no és fàcil ni és el que interessa en aquest moment. El que vull remarcar és que tant l'home de la ciutat com l'home de la terra, sempre que no quedava legalment adscrit a ella, es movien molt: uns monjos descontents de la riquesa i l'ostentació varen cercar els llocs més desavinents i poc afavorits i varen crear el Císter, d'altres la Cartoixa. Els nobles alemanys impulsaren la "marxa cap a l'est" i colonitzaren fins a la Prússia Oriental, els muntanyencs suïssos o els nostres almogàvers es convertien en soldats mercenaris, les croades varen produir uns formidables moviments. Però sobretot es movien els mercaders. Venècia, la Hansa, Gènova, Barcelona, les ciutats italianes. Es formen i es desfan i es superposen els eixos comercials. Constantinoble - Venècia - Llombar dia - Occitània; Toscana - Rin - Flandes; les rutes bàltiques; i ben aviat les atlàntiques: Portugal, Castella, Holanda, França, Anglaterra. El món es "desenclava".

Ara bé, aquests moviments només tenen èxit, en general, quan no es desconnecten del seu origen. Les croades han deixat ben poc rastre, a part alguns monuments formidables com el Kraal dels Cavallers. Però els països bàltics encara fan "olor" de Hansa, Amèrica del Sud de Castella i el Nordest d'Estats Units de puritat. Europa és un donar o un expandir-se, si voleu, sense deixar de ser quelcom arrelat a alguna de les seves múltiples cultures, àdhuc a microcultures.

I acabaré aquesta primera aproximació, l'arrelament a la terra, amb una frase que va dir en

Josep de Nadal en una reunió del Patronat de la Fundació Rellu i precisament quan se'm va encolomar aquesta exposició. Més o menys: "Potser un 60% del futur és la globalització i les noves tecnologies, però el 40% propi d'Europa és l'empresa familiar, que és el que és nostre i el que ens ha fet com som".

He dit que faria la defensa de les classes mitjanes i la faré a través d'una altra cita del Camí de Roma de Belloc. Després d'una sèrie de consideracions sobre el seu viatge i de dir que "només el que camina en línia recta cap endavant pot passar de cim en cim i tenir una plena visió del camí que porta", afegeix:

"I prou de paisatges. Baix baixar cap a Archettes i gairebé a la primera casa vaig descobrir una mostra que deia: "La Truita dels Vosgos". Era tard i vaig entrar a dinar.

En seure em vaig adonar de dues coses. La primera, que la gent que hi havia en aquell

hostal pertanyia a les classes mitjanes de la societat; i la segona, que jo, encara que era de la seva mateixa categoria, era un destorb per a la seva satisfacció. Perquè dormir al bosc, caminar setanta milles (les darreres sota un sol que abrassava) i concluir baixant a la carretera per un pendent abrupte, són coses que el deixen a un en un estat que és precisament el que la mena de gent a què m'he referit detesta més. I els que retreguin i critiquin a les classes mitjanes els seus convencionalismes en aquests afers, fent ufana de ser superiors als prejudicis de neteja, i vestir, i ritus socials que distingeixen la mesocràcia, són anarquistes per naturalesa i necis que prenen per virtut natural el que no és res més que una conseqüència de la seva riquesa.

Declaro rodonament que, si no fos perquè la classe mitjana mira tan prim en aquests afers, tota la civilització s'esfondraria. Els mesòcrates són els conservadors i mantenidors del nivell

Potser un 60% del futur és la globalització i les noves tecnologies, però el 40% propi d'Europa és l'empresa familiar, que és el que és nostre i el que ens ha fet com som

general, la sal de la societat i els moderadors d'Europa. I l'home que fanfarroneja que no li importa fer malbé la roba o anar brut, és un subjecte que tant se li'n fum de tot allò que la civilització ha creat, i l'odia; o un home ric, fet a viure entre rics, i que pot sense dany dilapidar energies i estris, perquè té la vaga consciència que sempre pot comprar-se més vestits i sap que pot acabar els seus vagabundeigs amb un gran tec i que París i Londres estan plens d'hotels de luxe, amb bany i perruqueria. De tots els corruptors resultats de la riquesa cap de pitjor que aquest, que fa que els rics (i els seus paràsits) raonin amb una disposició mental olímpica, o almenys molt auto-satisfeta que no té altre fonament, però, que la seva capacitat per viure amb sump-tuositat. Que el cel ens deslliuri de les grans riqueses, o, en tot cas, de les riqueses massa grans.

En canvi, les persones de classe mitjana no poden comprar un vestit nou cada vegada que els apreta, ni acabar una caminada amb un bany turc i una gran orgia de vi. Per això la seva preocupació és conservar intacte el que posseeixen, no excedir-se en res, i mantenir ordre, sobrietat, neteja, decència i harmonia. Aquestes coses procuren emmurallar-les i defensar-les de l'única manera que és possible fer-ho, és a dir, mitjançant convencionalismes. I tenen raó.

Per la meua banda, em resulta molt espinós haver de cedir davant les exigències dels meus col·legues de classe, però reconec que la raó els acompanya en la seva obstinació. Que no en surti cap, doncs, d'aquesta espècie, dient que no els defenso en aquest llibre”

La defensa que fa Belloc de la classe mitjana em sembla insuperable. Però hi ha més. El darrer paràgraf de la cita ens mostra palesament

com és precisament d'aquesta classe mitjana “moderadora d'Europa” d'on ha sortit la gran majoria dels aventurers, sants, pensadors, científics, inventors, poetes, descobridors, exploradors, escriptors, fundadors, pirates i totes les altres menes de grillats, com el mateix Belloc, que han fet d'Europa el que fins ara ha estat. I els que no pertanyien a la classe mitjana, s'hi han passat, com Tomàs d'Aquino o Mirabeau.

Penso a més que el fenomen de les classes mitjanes és un fenomen molt específicament europeu: des del pagès que pot anar al mercat

a comercialitzar uns excedents, fins al comerciant que es va enriquint o al canvista més a menys especulador, passant pel menestral que es posa pel seu compte o per l'artesà que pot ser artista, i tota la gamma que va des dels joglars i els barbers al que ara anomenem professions liberals, metges, apotecaris o notaris, advocats o ensenyants... és una gamma amplíssima de gent que gaudeix, més o menys i

segons els indrets, d'unes llibertats, d'un cert “statut” de vida: no tenen d'entrada, encara que després puguin aconseguir-la, la insolent seguretat del ric, i han sortit, amb perill de tornar-hi a anar a parar, de la resignació del pobre que sap que no es pot alliberar del terròs, de la mina o de la fàbrica. I com molt bé diu Belloc, defensen el seu “status” amb convencions.

La característica d'aquesta classe és la seva mobilitat, o si voleu, la seva inestabilitat radical. Són unes classes fluïdes, on es puja i es baixa amb facilitat. Però aquesta fluïdesa i aquesta inestabilitat són precisament el detonant de la seva capacitat d'innovació i creació.

I quant a la pregunta: com és que aquestes classes tenen tant de pes a Europa? jo em penso que la resposta ha d'anar pel següent camí: per-

és precisament d'aquesta classe mitjana d'on han sortit la gran majoria dels aventurers, sants, pensadors, científics, inventors, poetes, descobridors, exploradors, escriptors, fundadors, pirates i totes les altres menes de guillats que han fet d'Europa el que fins ara ha estat

què Europa és aquell indret de la terra i de la història on la teologia s'ha distingit més aviat i d'una manera més radical de la política. La política en el seu sentit més ample, el poder i la manera de ser exercit en la societat, pràcticament sempre i a tot arreu ha estat teològic, no solament s'ha fonamentat sinó que s'ha fusionat amb la religió: una situació que difícilment deixa escapatòries a la llibertat individual d'acció i a la llibertat individual de pensament. Només a Europa, em sembla, i ja ben aviat, i jo diria (no puc argumentar-ho aquí), a conseqüència del cristianisme, política i religió han pogut anar separades. Perquè fins en els moments i en els indrets on més teocràtic ha estat el poder sempre ha existit el "doble glavi", i almenys conceptualment, el món espiritual i el món temporal han quedat separats. I això vol dir que sempre hi ha hagut marge per a una zona intermitja que és la que ha propiciat l'aparició i en certs moments la preponderància de les classes mitjanes.

I finalment, unes breus reflexions sobre el fet de les estructures de poder, els règims polítics i els sistemes de representació col·lectiva. Hem de pensar, de bell antuvi, que, sigui el que sigui, Europa són 1500 anys d'història i entre 10.000 i 20.000 quilòmetres quadrats. I per tant, seria absurd esperar una uniformitat política durant tot aquest temps i en un espai tan extens. El que passa, però, és que per poc que s'examini la qüestió, el que sorprèn és el contrari: la multiforme varietat i la constant variabilitat dels sistemes polítics.

Potser entre tots ells només hi ha un parell de fets comuns: el primer, creure's definitius en el moment del seu establiment; el segon, engendrar en el seu propi si una sèrie de reaccions internes que els modifiquen, destrueixen o substitueixen. Quant al primer punt, és normal atesa la naturalesa humana: "ja hi som", "ja ho

hem aconseguit" (i és aleshores quan comencen els problemes). Quant al segon, el que trobo notable és que raríssimes vegades es pugui dir a Europa que un sistema polític hagi estat destruït "des de fora" sense una prèvia i manifesta decadència interna. Potser la més gran excepció, i ben pròxima, és el nazisme (perquè feixisme i comunisme s'han desplomats "per dins"), i potser haver hagut de destruir una cosa tan sòlida ha influït molt en la consciència que el sistema dels estats sobirans i autàrquics no anava. En història, les garrotades externes són relativament fàcils d'estudiar: el que és difícil és arribar a saber el què i el com de les transformacions internes. I és per això que la història d'Europa és tan complexa malgrat els historiadors hagin intentat ordenar-la inventant

uns noms que cada cop utilitzen, (els historiadors seriosos, d'ofici) amb més circumspecció: feudalisme, despotisme il·lustrat, i no parlem ja d'aquests tapabruts que són la modernitat i la posmodernitat: què vol dir, així a l'engròs, feudalisme, si la paraula feu no significa el

mateix a Catalunya que cinc-cents quilòmetres més al nord, i, a la mateixa Catalunya, canvia completament de significat en menys de dos segles? És el mateix el despotisme il·lustrat de Frederic II de Prússia i el de Carles III d'Espanya? Tenen prou elements comuns per encabirlos sota una mateixa denominació? Què va voler dir en realitat, com es va interpretar en la pràctica i al llarg del temps i de l'espai la fórmula "cuius regio, illius et religio"? Em penso que no va pas tenir el mateix significat a tot arreu ni sempre. I així podríem multiplicar indefinidament les preguntes.

Aquesta extraordinària variabilitat de sistemes polítics, règims, maneres d'exercir el poder, formes de representació, extensió física dels poders, és doncs una característica europea. Ara bé, potser en pocs aspectes com en

[a Europa] sempre hi ha hagut un marge per a una zona intermitja que és la que ha propiciat l'aparició i en certs moments la preponderància de les classes mitjanes

aquest Europa és tan “romana”, en el doble sentit que Rémi Brague fa servir aquesta paraula. D’una manera material, perquè l’ombra del record de l’Imperi romà ha planat sobre Europa i la seva història, almenys fins al segle XX, en què la grotesca caricatura feixista sembla haver desacreditat definitivament la idea (encara que “definitiu” em penso que és un adjectiu no aplicable a Europa). Però més enllà de la idea d’Imperi hi ha la idea d’unitat. La més o menys real unitat cristiana de l’Europa medieval, lligada estranyament amb la idea d’Imperi, i la unitat que ha anat ressorgint, com a conseqüència de la política i del fracàs de certes polítiques, sobretot a partir del segle XVIII i d’una manera especial en el XIX i el XX. De fet, Europa no ha estat mai políticament “grega” (només alguns il·lusos d’un racó del Mediterrani han pretès ésser un nou Sòcrates i un nou Plató), i ha fracassat en els seus intents de ser “jueva” (les teocràcies de Calví i Cromwell, per exemple). Ha estat materialment romana, a través de la idea d’Imperi (o de República en els revolucionaris americans i francesos), i de la idea d’unitat. I ha estat també “romana” en el sentit que sempre ha estat una recerca, una adaptació d’allò vell a una situació nova, una assimilació d’una vella saviesa per projectar-la cap al futur. i fixem-nos que en darrer terme, això és el que fou Roma, des dels primers reis més o menys mítics fins a Diocleciana, la partició de l’Imperi i més enllà.

Voldria acabar amb unes reflexions sobre la situació actual. La Unió Europea és bona perquè és una recerca. Amb una visió curta, ens sembla d’entrada que els interessos creats, les reticències, les resistències i les pesantors burocràtiques la faran inviable. O bé que és una

“Europa de mercaders” curta de vista. Evidentment hi ha part de veritat en tot això, perquè els humans som així: panxacontents, conformistes, interessats, mandrosos... Però això no és tot. Hi ha aspectes de la Unió que són molt positius i fins sorprenents: què significa, per exemple des del punt de vista moral, que ni s’hagi previst cap mena de mecanisme per sortir-ne? Es digui el que es digui, és molta la gent que pensa (la gent que pensa no és molta ni mai no ha estat molta, recordem-ho), que s’ha adonat que a garrotades les coses no s’arrangen i que potser ja està bé i ja n’hi ha prou. Quant al cèlebre Estat-nació amb la seva sobirania absoluta o autarquia, hem de tenir ben present que és quelcom molt recent, i que voler-lo dur massa enllà ha donat resultats massa desastrosos en les dues darreres guerres mundials. Perquè, només fa cent anys, molts dels “atributs” de l’Estat-nació, pràcticament no existien. Abans de 1914, Belloc fa el seu Camí de Roma sortint de França, travessant tot Suïssa i bona part d’Itàlia “sense passaport”. El segle XIX rècules d’atzembles provinents d’Alvèrnia passaven per la “Porta del Rosselló” sobre el Roine per venir a comerciar a Catalunya “sense cap paper”. I Belloc ens parla d’un poblet suís on va coincidir amb dos corredors de comerç: un d’ells marsellès i l’altre bàvar que no portaven, certament, cap mena de documentació.

Europa s’ha mogut sempre i segueix movent-se. Problemes, els que vulgueu. I no queda exclòs que una Europa enriquida i autosatisfeta, giròvaga, sense classes mitjanes ni dinamisme, desaparegui. Però almenys, desitgem de ser capaços de tornar a començar recomençant el que altres varen començar. ●

e

ntrevista

Manel Canals

Ens reunim amb el bisbe auxiliar de Barcelona Joan Carrera, al seu despatx de l'Arquebisbat de Barcelona, el 16 d'abril del 2002.

Nascut el 1930 i ordenat prevere el 1954, Joan Carrera Planas ha exercit el seu ministeri en parròquies marcadament obreres a l'Hospitalet, a la Barceloneta i a Badalona.

Ha estat consiliari de moviments d'acció catòlica i vicari episcopal d'ambients obrers.

Participà en la creació i direcció de l'Editorial Nova Terra, en la del Grup Crisià de Promoció i Defensa dels Drets Humans i en la d'una cooperativa d'habitatges a Llefià.

A través d'aquest treball pastoral i social va participar en la defensa de la democràcia i de Catalunya els anys 60 i 70.

Ha escrit nombrosos articles i ha signat una secció fixa a "El Noticiero Universal", "Oriflamma" i "Catalunya Cristiana". Ha col·laborat en la creació de Ràdio Estel i col·labora a Catalunya Ràdio i Barcelona TV. És autor dels llibres "La Canya esquerdada",

"Del postconcili al Postprogressisme", "El gust de la fe" i "Aquest Nadal en fa dos mil". És bisbe auxiliar de Barcelona, encarregat de la demarcació episcopal del Barcelonès-Nord i del Maresme.

La primera pregunta és un interès per la persona de Joan Carrera. Ens agradaria conèixer una mica la persona del bisbe Carrera, en allò que no tots hem conegut: on va néixer, on va estudiar, quins han estat els seus mestres, on i amb què i amb qui s'ha format, quin ambient va viure de jove?

Jo sóc del baix Llobregat: vaig néixer a Cornellà i vaig viure des de petit a Sant Feliu de Llobregat. El meu pare va morir quan jo no tenia encara un any. La meua infància, dels 6 als 9 anys, va estar marcada per la guerra. Tot just aquesta va acabar, el 1939, es va produir un fet que havia de tenir molta influència en la meua vida: va venir a Sant Feliu, com a vicari, un bon sacerdot que es va dedicar amb molt d'interès als nanos. Estàvem

desmarxats i una mica malejats després dels anys de la guerra. Ell en va reunir molts, i ens va oferir un clima educatiu: ens fèiem amics, sortíem d'excursió, fèiem teatre. Sobretot ens parlava de Jesucrist i ens feia atractiu l'Evangelí. Per a mi allò va ser important. És l'origen de la meua vocació. M'agrada subratllar que en alguns aspectes humans, culturals, polítics... després discreparia molt d'aquell sacerdot, ara jesuïta a Bolívia. De fet, havia arribat com a capellà de l'exèrcit "nacional"... Però jo sempre li he agraït que em transmetés, no pas les seves opcions humanes, sinó l'Evangelí. Era -i és- un cristià convençut i una gran persona. Va ser per a mi el model que vaig voler seguir. Així vaig ingressar al Seminari menor de La Conreria que, d'entrada, em va desconcertar. El tracte amb els educadors era molt menys familiar que el que jo havia conegut a la meua Parròquia i els donava una certa massificació. El meu curs era de gairebé 90 alumnes. Val a dir que n'arribaríem al presbiterat una quinzena escassa. Malgrat tot, a la Conreria vam gaudir de molt de contacte amb la natura en un clima d'espiritualitat, a frec a frec de la Cartoixa... Ens vam fer amics nois de les diverses comarques... Vam tenir una bona iniciació humanista, en el llatí i en la literatura, sobretot la castellana, no cal dir-ho. La filosofia i la teologia les vaig estudiar en el Seminari major. En aquells anys, a molts companys i a mi personalment se'ns va despertar l'interès pel país: llengua, història, cultura... Disposàvem d'una excel·lent biblioteca i d'un bon ambient. Hi havia inquietud per la pastoral de fora del país. El 1952 vaig poder participar, amb alguns companys, en un curs d'iniciació a la JOC, a Bèlgica

Vostè ha escrit diversos llibres, com La canya esquerdada, on ens proposa de no trencar allò que pot ser reconstruït, com ja deia Carles Cardó fa vuitanta anys: "salvar els fragments de cristià"; o d'altres més recents com El gust de la fe. És viva a Catalunya aquesta religiositat senzilla i popular viscuda en el silenci?

Hi ha un altre llibre que també vull esmentar: *Del Post-concili al post-progressisme*. Aquests dos llibres: *La canya esquerdada* i *del Post-concili al post-progressisme* responen a dues preocu-

pacions constants en la meua vida de capellà. Una és aquesta de la fe del poble senzill, aliena a formulacions filosòfiques i teològiques, però que, tanmateix, té sentit evangèlic. Més, de vegades, que les elaborades més intel·lectualment. Els meus anys a l'Hospitalet, a la Barceloneta, a Badalona, a la Sagrera... m'han posat en contacte continu amb aquestes persones. *La canya esquerdada* parteix d'aquestes experiències i valora la fe popular. Això no vol dir que tot hagi de ser canonitzat: també la religiositat popular ha de ser evangelitzada. Però des de la comprensió i des de l'amor. He posat molta cura a distingir entre el que és fe i el que és cultura, o formulació en el llenguatge del moment... Fixa't com, en un moment determinat, calia saber parlar de fer la voluntat de Déu... després, de comprometre's... o de donar testimoni... ara, més aviat, de l'anunci explícit de Jesucrist... I això és interessant, descobreix aspectes... Hi ha una evolució en el pensament i en el gust cristià guiat, pels teòlegs, pels líders espirituals. Però molts resten al marge d'aquesta evolució, els preocupa Déu i el més enllà, continuen parlant de Nostre Senyor i de la Mare de Déu, s'emocionen en una primera comunió... Valoren la fidelitat a la família i l'ajuda a l'altre... Ens cal entendre-ho i mirar de recollir allò que Carles Cardó en deia -i tu ho has esmentat- fragments de cristià.

Una segona preocupació és la del nostre acolliment del Vaticà II. El Concili va ser, realment, una alenada d'aire fresc, un vent de llibertat i d'autenticitat, que va remoure la vida religiosa i àdhuc la civil. Però després es va produir un aiguabarreig de reformes en la bona línia i d'interpretacions confuses. Vam patir un nombre exagerat de secularitzacions de preveres, de religiosos i de religioses... El progressisme va esdevenir sovint reductiu i, com lamentava el vell Maritain, massa ingenu davant el món. Jo crec que així com vam saber ser tant lúcida-ment crítics en el moment del Concili, també ho hem de ser amb el que ha vingut després. Aquest és el tema del meu segon llibre.

L'altre llibre que esmentes, *El gust de la fe*, juntament amb el de *Aquest Nadal en fa 2000*, es reposen d'alimentar la fe cristiana en termes senzills, i de fer-la assequible i gustosa.

Seguint amb el tema anterior, ara som a l'any 2002. El document *Arrels Cristianes de Catalunya* és de l'any 1985. En què s'allunya o s'assembla la societat catalana actual al que es descriu en aquest document ?

Tot canvia i evoluciona, però jo crec que és un document vigent, perquè té una significació històrica. Havíem sortit de la dictadura, havíem assolit la democràcia i l'autonomia de Catalunya. Calia ajudar els cristians del país –uns més en sintonia amb els nous temps, altres no tant– a entrar en aquesta època positivament i en coherència amb la seva fe. Es fa un plantejament de l'autèntica tradició de l'Església a Catalunya, naturalment encarnada en la realitat nacional: la tradició

de Torras i Bages, de Vidal i Barraquer, de Carles Cardó, de la Federació de Joves Cristians de Catalunya... Això havia resultat interromput per culpes pròpies i per culpes alienes, per la persecució religiosa, el 1936, i per la persecució de la identitat catalana, a partir del 1939. Calia superar les

reaccions i contrareaccions d'una època de turbulències, reprendre el fil de la normalitat i recuperar l'autèntica doctrina eclesial sobre la democràcia, la justícia social, els drets dels pobles. És el que es proposa de fer el document *Arrels Cristianes de Catalunya*. També hi ha en el text, un reconeixement de les coses negatives que els bisbes no volen amagar i una identificació amb la tradició de fidelitat a Catalunya amb la qual es volen identificar. *Arrels cristianes de Catalunya* s'enfronta amb la nova societat que va naixent i accepta la seva pluralitat. Res no ha canviat substancialment després. Tenim, això sí, nous reptes que ens cal afrontar amb el mateix esperit.

Han aparegut darrerament novetats editorials sobre la figura de Carles Cardó, com les obres de Jordi Giró *El catalanisme del Dr.*

Carles Cardó, i l'obra *Dos homes de pau en temps de guerra. Epistolari Carles Cardó-Ramon Sugranyes (1936-1942)*. Quin és el llegat de Carles Cardó? Quan des del partit de govern a Espanya se'ns teoritza amb el *patriotisme constitucional*, què podem pouar de la lectura i estudi del Dr. Cardó?

El llegat de Cardó és múltiple i ric. Com a home d'Església, ens ha ensenyat a aprofundir molt en la fe, i ens ha deixat una anàlisi definitiva de la pretensió d'usar la religió com instrument de dominació. Ja abans de la guerra, Carles Cardó denunciava molts catòlics espanyols que, en lloc de col·laborar lleialment en el marc

de la democràcia, cercaven la *catàstrofe* que ells qualificaven de *prèvia*, perquè havia de precedir i justificar un estat confessional. Al costat d'això la fidelitat de Cardó al país va ser absoluta. A mi m'ha agradat molt que en Jordi Giró, que avui deu ser el millor estudiós de l'obra cardoniana, i que la sap

situar tant bé, l'ofereixi a les noves generacions. Una de les visions o pensaments bàsics de Cardó és reivindicar el ser, per damunt del semblar; la realitat per damunt d'estructures artificioses. Parlar de patriotisme constitucional és unir dues magnituds absolutament desiguals: el patriotisme és de sempre, les constitucions són una altra cosa: resulten importants, però són passatgeres i mudables.

El 22 de setembre de 1991 va ser designat bisbe auxiliar de la diòcesi de Barcelona, juntament amb en Carles Soler Perdigo. Quines han estat les seves prioritats com a bisbe i què va representar per a vostè accedir a l'episcopat?

Vostè ha estat essencialment un home de parròquia, un Rector. Un bisbe no té una parròquia en concret, ha de vetllar i gestio-

Calia superar les reaccions i contrareaccions d'una època de turbulències, reprendre el fil de la normalitat... Això és el que es proposa fer el document *Arrels Cristianes de Catalunya*

nar moltes alhora, i això pot allunyar-lo del contacte directe, de la tasca diària amb el fidel, amb la persona. Ha estat fàcil per vostè adaptar-se a aquesta distància?

Jo he seguit una trajectòria pastoral tota la meua vida, a prop de la gent. L'element estructural és important, però relatiu. L'estructura és per a la fe i no a l'inrevés. Quan van proposar-me de ser bisbe auxiliar de Barcelona, vaig creure que se m'oferia la possibilitat de contribuir una mica a apropar això que alguns en diuen Església oficial i poble, a crear comunió amb els de dins i proximitat amb els de fora. Però no és fàcil. He mirat de mantenir la línia pastoral que sempre havia seguit de treballar amb els sacerdots i els cristians de base, a les parròquies i també en els moviments, els antics d'acció catòlica i els nous. Per a mi ser bisbe no ha estat un trencament sinó una continuïtat, des d'una responsabilitat més ampla, pastoral i sacramental. On més he treballat ha estat en la demarcació episcopal que m'ha estat assignada, que arrenca de Sant Adrià, inclou el Maresme barceloní, i arriba fins a Mataró. Hi treballo amb goig i amb esperança i m'hi sento fraternalment acollit. Naturalment també tinc consciència de les limitacions i els errors amb què ho he fet.

Com valora actualment la situació de la nostra diòcesi?

La diòcesi de Barcelona és gran i complexa. Els seus problemes no neixen tan sols de l'interior de l'Església. Amb la diversificació actual de la nostra societat, és lògic que se'ns plantegin interrogants. Però hi ha molt de positiu. Hi ha un clergat al qual potser no se li fa prou justícia, no se li reconeix prou el valor. El clergat de Barcelona, amb tota la seva amplitud, també amb els religiosos, és un clergat que treballa amb convicció malgrat les dificultats, que és intel·ligent i sap adaptar-se a la situació. Segurament és el més

gran actiu que té la diòcesi de Barcelona. És lògic que es produeixin diversos enfocos. Sempre hi ha un sector que és més sensible al canvi, i un sector més ancorat en la tradició. Tots podem aportar valors... Hem d'assumir les diferències i projectar-nos enfora, amb sentit de missió. El servei de la fe ens demanarà, en pocs anys, un estil de vida eclesial diferent. Cal deixar-se interpel·lar per les noves situacions i ser fidels a aquella màxima dels primers apòstols: "L'Esperit Sant i nosaltres hem decidit de no imposar-vos més càrregues que les estrictament indispensables".

La comunicació ha estat sempre una de les seves principals dedicacions; com valora la tasca de col·lectius i entitats com Ràdio Estel, la pàgina web de e.cristians, els documents de treball dels Equips de Pastoral de Política i Comunicació? Què creu que manca en aquesta dimensió?

Sí, la comunicació és important. Hi ha la comunicació que els

cristians hem de fer en els mitjans de tothom, els de la societat, amb presència en els mitjans de comunicació; i també necessitem alguns mitjans propis. Aquí, fa temps que mossèn Jarque va promoure la creació de Catalunya Cristiana. Després va venir la creació de Ràdio Estel. Tenim també altres mitjans més especialitzats, per la temàtica o pel lector al qual s'adrecen. Tinc una certa decepció de veure que la nostra comunitat diocesana no ofereix prou recursos a aquests mitjans propis de l'Església. Per tenir una presència -no, naturalment, autosuficient, sinó complementària dels mitjans generals- calen molts recursos. Hi ha un viu contrast entre el potencial teòric de Barcelona i la nostra realitat comunicacional, tan migrada. La majoria no col·laboren. Alguns per manca de mentalització o de generositat. D'altres, pel defecte de posar les diferències o les matisacions ideològiques per damunt de la creació d'un projecte

Per mi ser bisbe no ha estat un trencament sinó una continuïtat, des d'una responsabilitat més ampla, pastoral i sacramental

comú, fort. Tothom ho voldria fer segons la seva sensibilitat. Jo voldria que l'Església catalana tingués una visió més ampla de conjunt i s'adonés que, en el conjunt d'Espanya, i davant la força de grups catòlics emergents, legítims però particulars, les diòcesis correm el risc, en comunicació, d'esdevenir insignificants. Amb el que això significa per a la projecció del missatge cristià, *sine glossa*.

L'any 1998 vostè va ser notícia en proposar una reconciliació, un perdó de l'Església pel seu posicionament partidista en la guerra civil espanyola, per la col·laboració amb el franquisme. En aquell moment això va despertar molts recels, tot i que després l'Església ha protagonitzat moments de reconciliació i perdó en diverses ocasions i llocs i el mateix Sant Pare ha realitzat diversos gestos. Potser aquesta reconciliació ja està arribant? O la societat encara no està madura per aquest gest? O potser ja no cal tornar-ho a plantejar?

Jo crec que això ha quedat una mica superat precisament per aquest testimoni del Papa que a alguns no agrada, però que és tan eloqüent. Ell no ha tingut cap inconvenient a demanar perdó de culpes i errors eclesials, sense cap complex. Aquesta actitud té dos tipus d'enemics. D'una banda, hi ha els qui creuen que això és donar la raó a l'adversari. Que, per exemple, demanar perdó pels errors de la jerarquia catòlica en la guerra civil i en la postguerra, és justificar els assassinats dels màrtirs de la persecució religiosa. I no és així, evidentment. Després hi ha els qui, des de fora, aprofiten l'ocasió per a generalitzar o diuen que això no serveix de res, que més valdria que demanéssim perdó per tot allò d'ara que no els agrada... És lògic que això passi: demanar perdó és incòmode i encara hi ha les cendres calentes. De tota manera, hi ha un document

oficial de la Conferència Episcopal espanyola, en el qual s'assumeix la petició de perdó, pels errors de la guerra i la postguerra, no adreçada directament a les persones, sinó en forma de pregària a Déu.

Si en el camp dels principis i conceptual la DSE i els papes han fet una aportació molt vàlida i justa al reconeixement d'identitats, com mostra l'estudi de mossèn Joan Costa: -Nació i nacionalismes. Una reflexió en el marc del Magisteri pontifici contemporani,- l'Església i la seva jerarquia, no han aplicat aquests principis amb la mateixa radicalitat. Què opina d'aquest distanciament entre el pla dels principis i el pla de l'aplicació?

Una cosa és la doctrina, la visió teològica que té l'Església de les diferents realitats humanes, que és expressió del seu pensament profund... Una altra cosa són les decisions del dia a dia, en convivència amb els Es-

tats i sota les seves pressions, en el difícil equilibri entre l'ideal i el possible, el bé desitjable i el mal menor...

Tots desitjaríem que les accions s'adaptessin al màxim a la doctrina, però és difícil. Evidentment el que jo desitjo és que realment l'aplicació pràctica respongui a la doctrina. I moltes vegades és així. Cal vetllar per la independència de l'Església respecte dels poders polítics, que eviti pressions dels estats i temptacions de l'Església.

Com valora la tasca de la Secretaria General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya?

És molt positiu que existeixi aquest organisme. Potser ja s'havia d'haver creat abans i tot, no? La vida eclesial i religiosa és una realitat objectiva. Val la pena que això sigui considerat i que hi hagi una actuació dels òrgans públics

Jo voldria que l'Església catalana tingués una visió més ampla de conjunt i s'adonés que... les diòcesis correm el risc, en comunicació, d'esdevenir insignificants

del país com a tals, amb les confessions religioses, que fomenti les relacions i prevegi els problemes. La tasca d'aquest organisme és prou important ja que afecta una dimensió pública del conjunt de la societat, creients o no.

Què en pensa del conflicte actual entre Israel i Palestina, com veu en aquest conflicte l'aplicació del diàleg com solució i mediació als conflictes?

Jo ho veig com un desastre realment sense pal·liatius. Jo havia compartit amb molta gent de la meva generació la simpatia per Israel. Haig de confessar que ara em situo sentimentalment amb una certa hostilitat davant el govern israelià, dic sentimentalment. Després, conceptualment, les coses s'atempren una mica... Crec que hi ha un abús de força per part d'Israel, que si bé és condemnable el terrorisme que procedeix dels palestins, més condemnable és una activitat bèl·lica que potser no seria inexacte qualificar de terrorisme d'Estat, ja que en té molts elements. A més desfer l'Autoritat Palestina és posar aquesta Autoritat en situació d'impotència per a eradicar el terrorisme. L'Autoritat Palestina ja ha fet declaracions, se li ha exigít i se li ha d'exigir tallar el terrorisme dels atemptats suïcides. Però, perquè pugui aconseguir aquest objectiu amb eficàcia, no se la pot reduir al no res. Israel tindrà les seves excuses, tindrà por i una situació d'inferioritat numèrica davant del poble àrab, potser hi ha molts matisos que cal introduir... Però m'agradaria que finalment Sahron s'avingués a seure en una taula de negociacions i a dialogar en els termes en els quals la comunitat internacional li ha exigít.

Com valora la celebració dels anys Gaudí i Verdaguer?

Ho valoro molt bé. Estic molt content que el

país hagi estat sensible a aquests aniversaris i que s'hagi aconseguit de vèncer algunes teories tingudes per sàvies, i hagi guanyat, finalment, la intuïció popular. Sempre m'ha emocionat la idea del Temple del Gaudí cristià, que Joan Maragall transmetia amb tanta eficàcia. L'univers cristià s'encarna en la Sagrada Família que és una Bíblia de pedra, al bell mig de la nostra ciutat.

Verdaguer és el nostre poeta, el poeta del poble, l'expressió de la fe, al mig de la Renaixença catalana. Cal rellegir-lo i enriquir-se amb la seva llengua, ara que la tenim tan depauperada, i connectar amb la seva fina penetració de l'Evangelí. Va ser franciscanament pobre i va ser amic dels pobres. Va superar la incomprensió i l'enveja.

Josep Rafael Carreras de Nadal no era només un gran coneixedor i especialista de la Doctrina Social de l'Església, sinó també, d'aquella part que és referida a les nacionalitats

Per acabar, voldria donar-nos algun record sobre la persona de Josep Rafael Carreras de Nadal, difunt recentment?

Josep Rafael Carreras de Nadal no era només un gran coneixedor i especialista de la Doctrina Social de l'Església, sinó també, i molt detalladament, d'aquella part que és referida a les nacionalitats. Jo tinc molts documents gràcies a ell, coses que desconeixia. Quan es va parlar de la Regió Eclesiàstica de Catalunya, com a meta possible, hi havia un obstacle canònic: que l'Església de Barcelona no tenia sufragant; això és un obstacle canònic, i ell va aportar còpies de llocs d'Itàlia on això s'havia dispensat. El Sr. Carreras coneixia concordats fets per l'Església amb autoritats regionals o autonòmiques, tenia un coneixement exhaustiu de la matèria i ens ajudava a tots. A més, va treballar per Catalunya, va sofrir persecució per Catalunya. Per a ell, la fe era el primer valor que anhelava per a la nostra pàtria. Repetia sovint: falta sentit del sobrenatural, esperit sobrenatural.

Moltes gràcies pel seu temps. ●

LA PARTICIPACIÓ DE LES REGIONS CONSTITUCIO- NALS EN EL FUTUR D'EUROPA

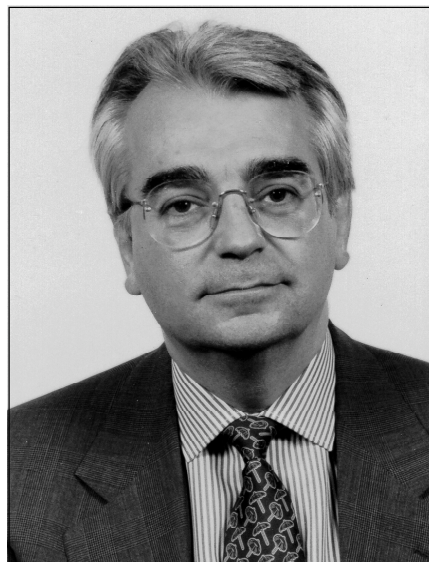
Carles Gasòliba

La Declaració de Laecken, el desembre del 2001, va obrir la porta a la inclusió de les regions en el repartiment de les competències a la Unió Europea (UE).

És per aquest motiu que, abans el 15 de novembre es varen reunir a Lieja els representants de les regions amb poders legislatius plens de la Unió Europea per analitzar la manera de reforçar el seu paper dins aquest futur que s'havia de dibuixar un mes després a Laecken.

Amb la perspectiva de la Declaració sobre el futur de la Unió Europea aquestes regions varen adoptar la Resolució envers un reforçament del paper de les regions amb poder legislatiu en el si de la UE on valoren molt positivament el debat en curs sobre el futur de la UE i destaquen que és indispensable la implicació de tots els nivells de poder subestatal –en especial les regions amb poders legislatius– en la concepció de la política europea. Igualment reclamen, sobre la base de les seves característiques i estructures específiques, que les regions amb poders legislatius tinguin un lloc en el marc de les instàncies comunitàries i puguin participar activament i directament en el procés de presa de decisions comunitàries.

Un altre punt que cal assenyalar és que destaquen la necessitat que els ciutadans coneguin

Carles Gasòliba

quin grau de poder –local, regional, estatal o europeu– és competent en un àmbit determinat i qui és políticament responsable de cada competència. Tanmateix opinen que si bé correspon en primer lloc als estats membres associar estretament les seves regions al debat sobre el futur de la UE, aquesta ha de reconèixer el paper específic que poden jugar les regions i demanen que es tingui en compte el dèficit de participació regional en el procés de decisió europea i que aquest tema es tracti en la propera Conferència Intergovernamental (CIG). De la mateixa manera que es pronuncien a favor d'una delimitació més precisa de les competències de la UE sobre la base dels principis d'atribució, subsidiarietat, proporcionalitat i respecte de la identitat nacional dels estats membres, tenint també en compte la dimensió regional.

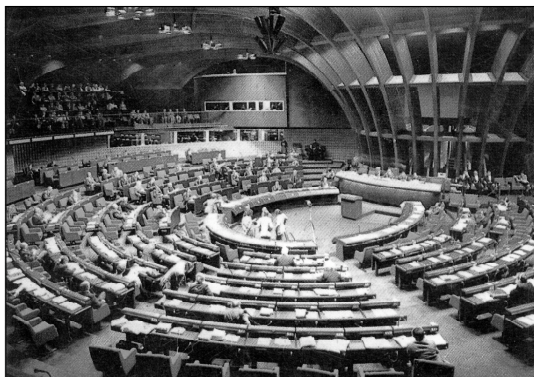
En aquest sentit, la Declaració adoptada a Laecken preveu la participació de membres de regions constitucionals entre els sis representants del Comitè de les Regions que assistiran com observadors a la Convenció i tot i que tímidament, gràcies a la iniciativa de la Presidència belga, destaca el fet regional dins la UE com a via per assolir el repte democràtic europeu i en el sentit que en un eventual repartiment renovat de competències no es produeixi una ampliació de

les competències de la Unió o un assalt a les competències exclusives dels estats membres, i en el seu cas, de les regions.

Des de Catalunya, fundadora i particip del moviment per la participació a les institucions comunitàries, aquesta és una qüestió política fonamental que hauria de ser reconeguda en el Tractat, o Constitució del 2001, atès que la participació de les regions constitucionals en l'articulat institucional de la Unió assegura un dels objectius principals, el d'acostar la Unió al ciutadà, i garanteix el respecte a la diversitat i al paper que tenen les diverses entitats polítiques en la delimitació de competències i responsabilitats que es deriven també de l'aplicació del principi de subsidiarietat.

Al final, la realitat s'imposa, i una Unió amb l'euro a la butxaca, amb vint-i-cinc Estats membres, amb més de quatre-cents milions d'habitants, haurà de tenir unes institucions, una representació democràtica, uns mecanismes decisoris i un clar apropament al ciutadà, molt diferent i certament molt millor que l'actual. Per respondre a aquesta realitat i característiques, caldrà assegurar la intervenció de les regions constitucionals, atès que la funció d'aquestes és cabdal per atendre els objectius fixats per al 2004 i serà més factible des de l'operativitat de la Convenció que si els actuals Estats membres s'haguessin reservat de nou l'exclusiva de la revisió dels Tractats. Amb la Convenció, s'ha obert una porta per assolir els objectius establerts per les regions constitucionals i assegurar una presència d'aquestes que els actuals governs, amb l'excepció en tot cas d'uns pocs Estats membres com Alemanya, Àustria i Bèlgica, els neguen.

Igualment i davant la negativitat dels governs d'Aznar a atorgar cap paper de decisió a les regions en el marc de la UE, els parlaments de Catalunya, Escòcia i Flandes treballaran conjuntament per evitar que s'obviïn les identitats de les nacions sense Estat en la futura Convenció. Hi ha hagut ja una primera trobada dels Parlaments per definir una línia conjunta d'acció cara a la CIG prevista per al 2004; les prioritats d'aquest pla de cooperació són l'intercanvi permanent d'informes i treballs sobre el paper de les regions a la UE, la reivindicació d'una "relació

Vista del Parlament Europeu

directa" amb la cambra europea en aquelles qüestions que afectin les competències de les regions i la defensa d'un tracte igualitari per a les llengües que no gaudeixen d'oficialitat estatal.

El Parlament de Catalunya ha instat al Govern de la Generalitat a convocar paral·lelament a la Convenció europea, una Convenció catalana per al debat sobre el futur de la Unió, per implicar la societat catalana en el debat europeu que s'està produint per al nou Tractat del 2004. D'aquesta Convenció catalana s'encarregarà el Patronat Català Pro Europa i tindrà com a objectiu principal impulsar, coordinar, desenvolupar i difondre a Catalunya una reflexió interna el més àmplia possible sobre quin ha de ser el futur de la UE amb la implicació del major nombre d'entitats representatives de la societat catalana, per oferir a les institucions de la Unió Europea i als qui estan elaborant la Convenció sobre el Futur d'Europa una proposta sòlida i ben fonamentada des de la perspectiva catalana perquè en el moment de modificar els Tractats actuals en la Conferència Intergovernamental del 2004 es tinguin en compte els drets de les nacions sense Estat que com és el cas de Catalunya tenen un elevat grau d'autogovern, i la responsabilitat d'aplicar la legislació comunitària.

És el nostre objectiu principal en l'actual dinàmica europea l'assegurar la nostra participació directa en les institucions i la presa de decisions de la Unió Europea. La tasca no és fàcil i l'oposició dels estats formidable, però la pròpia realitat i també l'esperit europeista que anima la reforma de la Unió Europea juguen favor nostre. ●

M'EMPIPA QUE TOTHOM ESTIGUI EMPIPAT

Francesc Cabana

AVUI. Diumenge 17 de març del 2002

A les nou del matí ja estic empipat d'allò més. He acabat de llegir o repassar els diaris de Barcelona i un d'econòmic de Madrid i tinc motius per estar-ne. Hi ha problemes gravíssims al món, difícils de resoldre. Però a Catalunya estem relativament tranquils i la presentació de la seva realitat hauria de compensar el mal efecte dels desastres en altres llocs. No és així. Pel que es veu, aquí tothom està enfadat i això em posa de mal humor. Els motius són sobretot econòmics, tot i que també n'hi ha de polítics, socials i esportius. I si m'empipo és perquè, com a economista, sé que l'any 2000 o el 2001 -encara no tenim les dades del darrer any - Catalunya ha donat les millors xifres econòmiques de la seva història, les miris com les miris: renda per habitant, producte interior brut, exportació, etc. Fins i tot la inversió pública de l'Estat ha pujat força. Però la gent està enfadada i protesta. Té tot el dret de fer-ho i tota la llibertat, gràcies a Déu. Sóc dels que em desperto cada matí i recordo, abans que res, que vivim en democràcia i tinc per tant tot el dret a sortir al balcó i malparlar dels qui ens governen, de l'alcalde o el veí de l'escala. Tot i el bon estat econòmic general, enterbolit per un inici de recessió, que és possible que no tingui continuïtat, la protesta és un signe dels temps. Un signe dels temps que no pot ser bo per a la salut de la població. I penso en aquella persona tan enfadada, que vaig veure ahir a TV3, a punt de tenir un infart de tan indignada com estava.

M'empipo que tothom estigui empipat. És clar que a l'hora de la feina i de la vida ordinària aquest estat d'ànim no el trobo tan reflectit. Però només cal que miri el telenotícies migdia-vespre o escolti un debat qualsevol per ràdio per retrobar-me aquella irritació extrema. També m'empipo perquè algunes raons que tinc jo per enfadar-me no són compartides. Per exemple. Estic molt disgustat pel dèficit fiscal, que Catalunya manté històricament en relació a la resta de l'Estat. És una autèntica mala passada -parlant bé-, però no ha arrelat en l'opinió general, mentre que sí que ho han fet unes qüestions que no li arriben ni a la sola de la sabata. M'empipo perquè els altres no s'empipen com s'haurien d'empipar.

M'empipo amb els savis, els científics, perquè no m'aclareixen gaire. Per la meua banda només pretenc entendre una mica d'economia i d'història econòmica. I de futbol, és clar, perquè en això tots els homes i algunes dones hi entenem molt, i som els qui hauríem de fer les alienacions i no el desgraciat de l'entrenador. Quan es tracta de parlar o d'opinar sobre qüestions tècniques, espero que els savis en aquells coneixements m'aplanin el camí i em permetin a mi treure les conclusions després. Es pot treure poca o molta aigua de l'Ebre? Són dolentes per a la salut les antenes de telefonia? Es poden menjar els vegetals genèticament modificats? Són segures les centrals nuclears? És una realitat el forat d'ozó a l'atmosfera? Perilla el nostre medi ambient? Personalment no goso opinar perquè no hi entenc. Aquesta setmana he comprovat amb goig que es construirà un sincrotró a Catalunya. No tinc ni idea de què és, però un savi-amic m'ha dit que serà un gran ajut per a la investigació i el crec. Però a l'hora de la veritat molts savis no s'aclareixen, perquè sempre n'hi ha que estan al servei de les dues parts en discussió i a mi m'arriba una doble veritat, que em traspasa i no em permet prendre posició. Sempre havia pensat que hi havia unes ciències anomenades exactes i altres que no ho eren. Ara dubto que dos més dos sumin quatre. Com a conseqüència del que acabo de dir, m'empipo també amb els que parlen del que no entenen: dubto del que diuen els economistes que

Francesc Cabana i Vancells

parlen de sociologia i m'esvero d'algunes manifestacions de sociòlegs que parlen d'economia. El món n'està ple, i els diaris, i les ràdios i les televisions. Els que prediquen la tolerància, el progrés i el diàleg són sovint uns dogmàtics, que parlen en nom d'una veritat absoluta. N'hi ha que són simplement sectaris, o sigui que no creuen en el que diuen, però els convé dir-ho. Però una immensa majoria són persones de bona fe, als quals la protesta els surt no sé exactament de quina part del cos, però d'un lloc molt profund. El resultat és que el dogmatisme genera dogmatisme. Jo, que després de 60 anys de creences religioses he aconseguit reduir els meus dogmes de fe als estrictes per mantenir-me dins de l'ortodòxia, i que no m'avergonyixo de menjar un tall de pernil un divendres de Quaresma, em trobo, tant si es parla d'aigua com d'ensenyament, com de llibertat de preus, com d'ecologia, com de règim fiscal, com de cancel·lació del deute extern, o de globalitza-

ció, que hi ha molta gent que té la veritat absoluta i està molt enfadada perquè els altres no ho reconeixen.

Espero que els lectors entendran que parlo amb ironia i que no vull ofendre ningú. A vegades n'hi ha que no ho han fet i m'enfado perquè m'han pres seriosament, però per més motius tinc per enfadar-me amb aquells que no em llegeixen i passen la pàgina perquè creuen que això de l'economia no és per a ells. Però què es pensen! És que no necessiten diners per viure? L'economia ens afecta a tots i si volem arribar a fi de mes, aquesta secció hauria de ser seguida amb especial atenció. Més, per descomptat, que la dels esports, tot i que jo també -haig de confessar-ho- m'hi aturo uns moments.

De motius per enfadar-nos n'hi ha molts. Però encara n'hi ha més per treure profit de la vida. Riure té un gran valor cultural. Recomano una bona tassa de til·la, un tranquil·litzant natural i sense additius. No s'enfadin amb mi, sisplau! ●

RELLEU. 20 ANYS D'ESFORÇ EN LA FORMACIÓ

Manel Canals

Amb aquest títol la Fundació Relleu va convocar l'acte de commemoració del 20è aniversari del Manifest fundacional del GEN, i la presentació del nº. 70 de la revista Relleu, 20 anys d'esforç en la formació que es van posar de manifest en els diversos parlaments que tingueren lloc en la sala d'actes de la Fundació Enciclopèdia Catalana, el 14 de març de 2002 a les 20 h.

El text del targetó d'invitació que la Fundació Relleu va estendre sintetitzava el sentit de l'acte:

“ No hi ha veritable política sense una prepolítica activa. I aquesta neix de la formació de l'esperit, en el mestratge, en l'actitud de servei i en la reflexió dels problemes essencials per part dels ciutadans d'una comunitat”.

La formació del ciutadà i la reflexió de tot el que envolta aquest objectiu és així l'eix de l'esforç comú que aplega totes les accions de la Fundació, i de les persones que hi participen. El primer Parlament va ser el d'en Joan Capdevila, Secretari General del GEN, Grup d'Estudis Nacionalistes, que glossà un record per a totes les persones, amb els seus noms concrets, que hi han col·laborat i dedicat esforços durant aquest vint anys. Joan Capdevila a més de fer una memòria justa va posar de manifest que la feina feta perdura en la tasca de vint cursos d'estiu, setanta números de la Revista Relleu, i el setanta-un en procés d'edició; i en la rica i extensa col·lecció de títols que l'editorial Barcelonense d'Edicions posa a disposició dels lectors interessats: més de cinquanta llibres d'inne-

ble valor. Un referent que no pot passar per alt en la reflexió i el pensament, en l'estudi dels problemes que envolten una ciutadania responsable. En la mateixa línia ens parlà Jordi Barnadas, Secretari del Consell de Redacció de la Revista. Ens parlà de la *Funció de la Fundació Relleu*. La nostra entitat és una escola de formació, i aquesta es desenvolupa en dos moments, que s'han posat de manifest molt sovint en el GEN: l'estudi, i l'acció. Els fruits d'aquests eixos s'han posat de manifest en l'acció de moltes persones que havent passat per aquesta escola de formació han esdevinguts ciutadans actius i amb criteri. Actius en camps diversos: la docència, la vida eclesiàstica, l'activisme universitari, social, cultural i també en la política. La formació en el sentit autèntic, en l'amor a la veritat i el progrés, en l'amistat i la fidelitat és així un objectiu factible, i no tan sols això, sinó que davant del descàndid de la política i el seu sistema és necessari, ja que suposa un rearmament moral des de la pre-política.

Les dues intervencions posteriors van ser a càrrec de col·laboradors del número de la Revista que es presentava en l'acte i que demostren la continuïtat d'un projecte, el nº 70. Francesc Cabana, advocat i President de la Fundació Catalana ens parlà de *El potencial econòmic de Catalunya: tòpics i realitats*. L'esforç per a la correcta comprensió de la realitat ha estat sempre una constant entre nosaltres. La realitat econòmica de Catalunya està condicionada per Cabana per dos grans trets. El primer d'ells és el geogràfic, la posició que ocupa la nostra nació en la Península Ibèrica, en relació a Europa i en l'entorn de la Mediterrània. Cabana confia plenament en el potencial econòmic de Catalunya. Catalunya és i serà una economia oberta sempre i quan li deixin ser-ho, sempre i quan es donin les condicions per aquest desenvolupament i no ofuguin aquest dinamisme. El segon gran tret és la producció en sí mateixa. L'economia de Catalunya és caracteritzada per la seva diversificació i per la competitivitat en diversos sectors que van de la indústria a la ramaderia i l'agricultura. Tot i així va afirmar que es sosté per dos pilars bàsics: la indústria i el turisme, aquest últim factor cabdal ja que equilibra el

Sala d'actes Fundació Enciclopèdia Catalana

seu "compte de resultats". Francesc Cabana va ressaltar la mancança de grans multinacionals pròpies, com pot ser la Nòkia de Finlàndia, que crea riquesa, llocs de treball i esperit d'identitat en aquest poble. Per últim va posar de manifest la importància d'invertir en formació, en la preparació de les persones.

David Estrada, professor d'Estètica de la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona, va centrar la seva exposició en la figura de *Jaume Casajoana, com a referent espiritual en la política*. La seva xerrada es centrava així de ple en el nucli de la Revista i de la celebració del dia. El seu parlament girava entorn dels seus records personals sobre el polític català, i de la seva vivència als Estats Units d'Amèrica. Estrada va posar de manifest les conviccions de Jaume Casajoana, que rebutjava una concepció laica de la gestió política, així com una inspiració laica de l'escola com a lloc de formació del ciutadà. No podem admetre que la denominació "laica" impliqui directament una connotació "neutra" de l'acció i de la formació. Al mateix temps va reflexionar sobre el paper del poble en la democràcia, palesant els mals de la manca de contacte del polític amb el seus electors. Establint diversos símls entre els sistemes polítics dels Estats Units i el nostre es manifesta com determinats mètodes afavorei-

xen aquest distanciament. Un polític no pot parapetar-se darrera d'un aparell de gestió o de llistes tancades. Encara que hagi estat aquest el mètode pel que ha accedir al seu càrrec caldrà fomentar la preocupació del polític per la gent, per les persones que l'han votat i pels seus problemes reals. En aquesta dimensió Estrada va defensar la filosofia política de Casajoana com una capdavanter de les idees democràtiques a Catalunya, on volia implementar d'alguna manera aquests procediments. La proposta de David Estrada apuntava a recuperar per a la pre-política, i en la figura de Jaume Casajoana, un referent per la vida pública actual del nostre poble.

Va cloure l'acte el parlament del Dr. Jordi Sales i Coderch, com a Director de Relleu, que volgué dedicar les seves paraules a la memòria de Josep Rafael Carreras de Nadal, recentment difunt, que havia col·laborat amb nosaltres des dels inicis (l'any 1992 Barcelonesa d'edicions publicà un article seu sobre *La Doctrina Social de l'Església*, de la qual era especialista i conexeedor). Jordi Sales va recordar, en la sala d'actes de la Fundació Enciclopèdia Catalana, com la professionalitat i el rigor personal en la tasca diària i en cada lloc són la principal aportació que el ciutadà pot fer per la comunitat en la que viu i treballa. ●

LA FUNCIÓ DE LA FUNDACIÓ RELLEU

Jordi Barnadas

Parlament
del dia 14 de març de 2002 en la sala d'actes
de l'Enciclopèdia Catalana.

Se m'ha demanat que parli sobre la funció de la Fundació Relleu. Aquesta Fundació vol a través de les seves entitats i a través dels seus instruments (editorial i revista) enfortir la formació i promoure el debat d'idees dels ciutadans de Catalunya. Sota el lema d'estudi i acció, d'orientació dels problemes i acció en les institucions, desenes de joves i no tan joves hem passat per Relleu al llarg d'aquests 20 anys.

D'aquesta tasca de formació, d'estudi i acció, en direm de forma general pre-política. Una consciència del que ha passat i passa al nostre

país, i una voluntat d'influenciar-hi, però al marge o complementant-se amb els partits polítics. Aquesta pre-política ha tingut encerts de pes, com per exemple l'aparell conceptual. En el manifest fundacional del Gen es diu "volem la plenitud nacional de Catalunya". Si s'hagués posat: volem la "independència" o per exemple, volem una "Catalunya integrada en una Europa de Nacionalitats" ara estaríem bastant desanimats, bastant frustrats.

En canvi voler la plenitud nacional de Catalunya com un objectiu bàsic i últim és ara, encara, factible. És de futur. És esperançador. La plenitud nacional es fa cada dia i la pot fer cadascú en el seu àmbit professional o també en el seu àmbit associatiu, o en el familiar. No es proclama, es fa.

També va ser molt encertada en com es feia la formació als joves, resumida amb aquella frase de Jordi Sales, "vosaltres calleu i escolteu i després feu el que us doni la gana". Crec que "calleu i escolteu" resumeix tota una filosofia. El mestratge savi en contra d'una certa pedagogia de l'opinió personal exagerada. I després "fes el que vulguis" o "fes el que et doni la gana", perquè en el fons aquella plenitud nacional està a tot arreu, en totes les vocacions.

Parlament: La funció de la Fundació Relleu

I en tercer lloc voldria dir-vos que el model d'organització ha estat un encert en un sentit: tot s'ha de consensuar. Això comporta a la pràctica un model a la pre-política a on les jerarquies es creen d'una forma real, llimant-se en el dia a dia en contra de la preocupació per l'estructura formal i mediàtica de moltes organitzacions polítiques, amb models allunyats de la realitat. En la pre-política preval un estil basat en l'amistat. El deixar-se aconsellar, l'escoltar-se els uns als altres. Hi ha una saviesa, hi ha una generositat.

Aquesta pre-política dotada d'un aparell conceptual, d'un estil i organització peculiar nosaltres defensem que és necessària per donar força al debat polític i social de Catalunya.

Durant aquests 20 anys hem viscut un fenomen preocupant: el descrèdit de la política. Davant d'aquest fenomen nosaltres creiem que s'ha de rearmar la pre-política. Aquest descrèdit només el pot rescatar la pre-política. I aquesta ha de ser ambiciosa. No és el parent *kumbaià* o *naif* del polític, sinó que té el luxe de no estar pendent d'eleccions, de càrrecs i xafarderies i pot endinsar-se en problemes profunds, problemes de civilització. És un luxe que cal aprofitar.

Com a moviment pre-polític la Fundació Relleu ha de parlar al conjunt dels ciutadans; no hi ha un nosaltres i un altres, sinó que tots els ciutadans estan cridats a escoltar i pensar sobre els seus problemes, problemes del món real.

El futur lluny de dissipar-se en fòrmules màgiques: independència o Europa de les Nacions s'intueix com un món cada vegada més complex: societat de la informació, xoc de cultures, globalització, Europa dels Estats o majories absolutes desacomplexades, etc. Per això cal instal·lar-nos en un llarg plaç, en un Relleu generacional i dotar al ciutadà d'un criteri: criteri on orientar-se enmig de falsos dilemes o modes passatgeres. Cal dotar a ciutadans professionals d'un criteri per discernir en els grans temes de la ciutat: globalització / antiglobalització; educació, immigració i tolerància; crisi espiritual, nacionalisme i cosmopolitisme, llibertat / igualtat, Europa i la seva identitat, i un llarg etc. Cal tenir les coses clares i cal demanar a la classe política valentia per enfrontar aquests temes.

Ens ve al damunt un món complex. Caldrà tenir molta paciència, caldrà molt bon humor.

És en aquest sentit que la fundació Relleu és una escola de formació en aquest llarg termini.

En un estil tranquil allunyat del dia a dia d'un partit polític, la fundació Relleu oberta a tothom que vulgui escoltar i pensar, i col·laborant amb moltíssimes altres entitats té com a objectiu aquesta plenitud nacional.

Des d'una vocació pre-política estem esperançats, perquè perseverant en aquest "estudi i acció" fem cada dia un país més ple.

Moltes Gràcies.

Notícia d' art

DESPRÉS DE L'EXPOSICIÓ D'ICONES

Jordi de Nadal

Aquestes primeres paraules són de reconeixement a en Joaquim Maristany, ja que és gràcies a la seva ajuda que ha estat possible aquest treball.

Entre els mesos d'octubre de 2001 i febrer del 2002, s'ha celebrat a la Sala d'Exposicions de la Caixa de Catalunya, oberta al principal de la Pedrera de Barcelona, l'exposició "Icones russes de la Galeria Tretiàkov. Segles XIV a XVII". Durant aquests dies, s'ha pogut veure a la Pedrera unes 50 icones sobre fusta de procedència i nivell artístic variats, provinents del centre moscovita, el més important en el món pel que fa a aquest tipus d'obra.

D'aquesta exposició se'n sortia amb la impressió d'haver vist un art exòtic, sense altra connexió amb la nostra realitat que la de tractar els temes lligats a la tradició cristiana, que, d'una manera o altra, forma part del nostre bagatge cultural. En efecte, acostumat a la successió d'estils artístics pròpia del món occidental, la icona resulta una sorpresa pel seu anacronisme, resultat de la seva fidelitat a una estètica que

l'art occidental va abandonar fa molts segles enrera. A més a més, la seva reiteració de models heretats sembla contradir la llibertat d'experimentació, un dels principis més sòlids de l'art occidental contemporani.

Aquest judici esbiaixat és el resultat d'aplicar les idees que actualment mantenim sobre l'art i que resulten ben poc idònies per a considerar l'art de la icona. La raó es troba en el fet que l'art de la icona troba les seves arrels en una idea de l'home i, per tant, de l'artista i de l'art basada en la tradició cristiana ortodoxa, difícilment compatible amb el modern subjectivisme occidental. De fet, la icona és la síntesi més concreta d'aquesta concepció nascuda de la tradició.

Hem cregut que presentar, encara que breument, els seus fonaments de l'art de la icona, ajudaria a fer-lo més accessible i potser fins i tot, animaria la reflexió sobre l'art que es genera entre nosaltres. A fi de poder exposar el nostre treball de la forma més clara possible, l'hem estructurat en tres apartats que donen resposta a les tres qüestions següents:

- Què mostra la icona?
- Quin és el paper de l'artista en l'art de la icona?
- Té sentit l'art de la icona actualment?

1. Què mostra la icona?

La resposta a aquesta pregunta és òbvia, almenys en un primer moment. És prou conegut que la icona és una forma d'art religiós cristià i, per tant, resulta evident que la seva temàtica està constituïda per escenes bíbliques, especialment del Nou Testament, així com per representacions de sants i àngels. L'art de la icona, des d'aquest punt de vista, no passaria de ser un dels diversos estils artístics que al llarg de la història han sorgit a en els països de tradició cristiana i, així, s'obriria la porta a la discussió estilística i iconogràfica. Malgrat tot, una anàlisi d'aquesta classe, no aconseguiria descriure l'especificitat de l'art de la icona, ja que no hauria mostrat la seva intenció fonamental.

La finalitat fonamental de la icona és testimoniar mitjançant les imatges el missatge dels Evangelis de la forma més fidel possible. No tracta d'assajar una altra expressió artística o religiosa més, sinó que constitueix l'intent continuat d'assolir l'art sagrat cristià perfecte. En últim terme, doncs, preguntar-se sobre què representa la icona porta a preguntar-se què predica el cristianisme. Per tant, si volem a determinar d'una manera exacta el que pretén representar la icona, cal fer referència al fonament del

cristianisme, tal com ha estat definit per la doctrina de l'Església.

El principi del cristianisme és el fet històric de l'Encarnació, per la qual Déu es va fer home, reunint en una mateixa Persona la naturalesa divina i la naturalesa humana, sense dividir-les ni confondre-les, segons la definició donada pel concili de Calcedònia. Aquí trobem l'arrel de l'art de la icona, que en justifica la seva existència i el seu contingut. En efecte, gràcies a l'Encarnació, el Déu invisible es va fer visible als homes i sorgeix així la possibilitat de representar-lo, possibilitat que es materialitza en la icona.

És necessari subratllar que la representació mostrada per una icona no és un simple record d'un fet històric. L'Encarnació, des d'un punt de vista teològic, sempre és actual, donat que provoca la renovació de la Creació, en la qual s'inclou el món en el qual ara vivim.

Aquesta és la raó per la qual la icona no representa Déu invisible o l'home Jesús, sinó la Persona de Crist tal i com és vista actualment per l'artista, sense reduir-la a una de les Seves dues naturaleses.

El mateix principi de l'Encarnació es manifesta en altres temes de la icona, com la Mare de Déu, els Apòstols o els sants. En cap d'aquests casos la icona representa un retrat físic d'un home o una dona determinats,

sinó el retrat de la seva santedat, és a dir llur participació en la vida divina. Això constitueix el cor del missatge cristià i per aquests motius, la icona es considera dins de l'Ortodòxia com el testimoni definitiu de la realitat de la Revelació esdevinguda a través de Crist, tal com establí el Concili de Nicea II.

Mare d Déu de Iaroslavl. Segona meitat del s. xv

2. Quin és el paper de l'artista en l'art de la icona?

Un dels aspectes més xocants de la icona és la seva insistència en uns mateixos formes estètiques. Després de veure els mateixos temes tractats de la mateixa forma una i altra vegada, sense que el pas dels segles aportés diferències significatives, hom es comença a plantejar si qui acaba una icona, ha creat realment res i, per tant, pot ser considerat des del punt de vista

occidental - d'acord amb el qual, tot artista ha de ser creador.

La resposta a aquesta pregunta és que l'artista de la icona és realment un artista, però no pas un creador. Potser la millor manera d'enfocar-ho és la definició de la icona com "teologia en imatges". Com hem vist a l'apartat anterior, la icona persegueix representar els efectes de l'Encarnació, fonament del cristianisme. D'aquí neixen unes determinades concepcions de l'artista i l'obra, que no podem trobar en el nostre món occidental.

L'art de la icona se serveix de l'artista com del teòleg, tal i com aquest és definit per la tradició ortodoxa, és a dir, com el testimoni que expressa exteriorment l'acció interior nascuda de la seva vivència de la Revelació. El caràcter específic d'aquesta vivència expressada en la icona és que no es manifesta a través de paraules, sinó a través d'imatges que

mostren la bellesa divina, de la mateixa manera que Pere, Joan i Jaume veieren Crist durant la Transfiguració (Mt 17, 1-8; Mc 9, 2-8; Lc 9, 28-36).

En conseqüència, l'icona dóna més importància a allò representat que no pas a qui el representa. L'artista roman sempre anònim -però no pas negligit. L'anonimat de les icones no significa l'oblit de la persona de l'artista. De fet, hi ha casos d'entronització de pintors d'icones

(des del mateix Sant Lluç o Andrei Rubliov). L'anonimat de la icona neix de la humilitat de l'artista i té un sentit jeràrquic: l'artista anònim, en crear la seva obra deixa un senyal de la seva persona com a autèntic cristià, com aquell que ha rebut la Revelació per mitjà de l'Esperit Sant. Per això esborra tota traça de subjectivisme, ja que aquest alteraria la finalitat de la icona (la transmissió de la Revelació), tot substituint-lo per la finalitat de l'art profà, és a dir, l'expressió de la individualitat de l'artista –que, normalment, busca arribar a la individualitat de l'espectador. Encara més, des del punt de vista de l'art de la icona, la comunicació de l'artista amb el que contempla l'obra és més completa que no pas amb l'espectador de l'obra profana: si la Revelació és una realitat eterna, més enllà de la capacitat de comprensió dels homes, però oberta a tots aquells que hi creuen, la icona transmet el coneixement d'una realitat que uneix l'artista i l'espectador per sempre. Tant l'un com l'altre poden experimentar aquesta realitat, però cap d'ells pot definir-la o modificar-la. Per contra, l'artista profà actua com un petit déu, que expressa la seva pròpia realitat artística, creada a partir de la seves experiències físiques i psicològiques, variades i canviants, la connexió de les quals amb l'espectador és casual, ja que depèn del fet que una experiència compatible existeixi en el seu món d'experiències.

L'art de la icona no espera que

l'artista creï una novetat, sinó que doni testimoni de la seva pròpia experiència d'una realitat que no depèn de les seves experiències, sinó que és coneguda i ja estat explicada temps enrera. L'objecte de la icona està definit des de sempre i per això s'expressa de manera similar. Les diferències entre una o altra icona s'han de veure com un signe de la participació personal de l'artista en una mateixa fe en Crist –la qual comença per la fe en la seva Encarnació. L'artista de la icona és un home que es dedica a fer el que han fet d'altres homes abans que ell, exactament de la mateixa manera que ells (com un monjo), per tal de reivindicar que aquesta tradició és viva perquè el missatge que transmet és viu.

Així, l'art de la icona no persegueix la innovació, sinó la renovació. Cada icona manifesta l'experiència de la Revelació en un home concret i, per aquest motiu, és, per a l'home que la contempla, una finestra oberta a aquesta realitat comuna.

3. Quin sentit té la icona actualment?

A primera vista, la resposta a aquesta pregunta sembla ser que cap, donat que l'art de la icona se'ns mostra anacrònic. Però de fet, preguntar-se pel sentit actual de la icona és preguntar-se pel sentit actual de l'Església i, en conseqüència, pel sentit actual de la vinguda de Crist (una pregunta que no respondrem aquí). Aquesta relació tan estreta entre icona i Església

ve donada pel fet que la icona és un art litúrgic, que compleix la mateixa funció que el conjunt de l'Església, és a dir, testimoniar la realitat de la Revelació. Per això, es diu que la icona testimonia el resultat de la Encarnació, la santificació de l'home, expressada per l'artista de la forma més humil.

Aquest és el seu sentit teològic, el més ple en tractar la icona. Però el seu radicalisme, que subratlla la presència renovadora de Déu, també ens pot servir per reflexionar sobre el concepte d'art en la tradició occidental, que es basa en els estrets límits de la individualitat de l'artista. Però no ha estat sempre així. En efecte, també en aquest país, es va desenvolupar, molts segles enrera, un cert art de la icona. Durant el segle XI, l'art romànic català va rebre la tradició de la icona a dels artistes arribats de la Llombardia i va donar llum a obres de la categoria del Pantocràtor de St. Climent de Taüll o la Majestat de Batlló.

Bibliografia utilitzada

OUSPENSKY, Leonid: *Essai sur la théologie de l'icône dans l'Église orthodoxe*, Édition de l'Exarchat Patriarcal Russe en Europe Occidentale: Paris, 1960.

Bobrinskoy, Boris: "L'icône, objet d'art ou de culte?" a ROUSSEAU, David (comp.): *L'icône, objet d'art ou de culte? Actes du colloque de Vézelay réunis par D. Rousseau*, Éditions du Cerf: Paris, 2001; pp.33 a 50.

DDAA: *Icones russes de la Galeria Tretiàkov, Segles XIV-XVII*, Fundació Caixa de Catalunya: Barcelona, 2001.

DALMASSES, NÚRIA DE, i, PITARCH, JOSÉ: *Història de l'art català. Volum I: Els inicis i l'art romànic, s. IX-XII*, Edicions 62: Barcelona, 1986.

Notícia de Cinema

L'HOME POSAT

Josep M. Ballarín i Monset

Ja n'he parlat tant que faig llàstima. Però els grans mestres del cinema clàssic, com tots els grans mestres de què sigui, tenen cadascú el seu toc personal. John Ford és l'home que millor ha sabut contar una història en tota la curta feta del cinema.

Agafa una línia i no la perd mai, la segueix de cap a cap sense revolt, només amb algun poc bon humor molt fi i no gens estripat. Endemés, en les seves obres, tot i això tan banastre del "star system", no hi ha figures secundàries. A la "diligència", posem per cas, el personatge més clavat és el del metge borratxo, mentre el John Wayne jovenet resulta massa afaitat. Sense entendre la narrativa de Ford i com, malgrat tot no hi ha protagonistes, l'obra magistral de "L'home posat" és de mal entendre.

The quiet man. Em sembla que ho escriuen així, si no corregiu-ho. Sembla que la traducció literal fóra "L'home tranquil", però en el català que gastem per ací dalt, encara verge d'instituts, un "tranquil" és un penques. Podria posar "reposat", però no afina prou. El personatge del John Wayne és un home posat, que no vol soroll, que va massa

tocat per cercar borina. Potser encara escauria més a una mestressa de les nostres cases, la mestressa ha de ser posada. Just la contrària de la pell roja irlandesa, la Maureen O'Hara del film.

Després de fer-vos perdre el temps en els vitricolls lingüístics, anem al gra. Sempre ens hem imaginat que l'èpica ha de ser amb terrabastall de guerres i fregiment de peix. Ja que hi som, els dos únics poemes èpics del català són a imatges a ple vent o a ple torb però sense carnatges ni herois. Vull dir les dues de mossèn Cinto. I quan el cinema ha volgut fer èpica, s'ha escaguitxat en superproduccions de carbó del Cecil B. de Mille, on, com que ni pensen en el sublim, toquen de ple el ridícul. Doncs bé, l'obra èpica del cinema de tots els temps, allò que va assolir Griffith amb el Napoleó, és el nostre "home posat".

Com demana l'èpica de debò, el protagonista del film no és aquell irlandès que torna a casa, no el Víctor McLaglen geniüt, ni la mosseta per casar, ni el genial Fitzgerald, ni el seu cavall, que s'atura davant de la taverna sense que l'amo li hagi de dir "sooo". El protagonista és el poble d'Irlanda, arraconat en un tros de món que es diu "Innisfree" (no sé si ho escric bé) que vol dir terra lliure.

Quant als personatges, hi són tots. Començant pels del tren que no s'acaben d'aclarir marcant el camí del poble i que, quan arriba la baralla entre el Wayne i el Mc Laglen, deixen el tren per veure què passa. I fan apostes. Endemés hi ha el capellà catòlic, més amoïnada per les truites de riu que per les ànimes, i el pastor protestant que juga sol a la puça. Sense oblidar-se del bisbe anglicà grassonet i satisfet que fa apostes a qui guanyarà amb el pastor i se'n va encara més satisfet per l'acomodament dels catòlics fent-li creure que són del seu coll. No hi manca la viuda repatània i senyorívola.

Però ja ho he dit, potser l'heroi del fil és un personatge secundari, el de Fitzgerald, fumant la pipa i xiulant.

Paro, perquè m'allargaria massa. I, com que potser no l'heu vist, voleu saber el tripijoc del film.

Un americà arriba a l'estació demanant per Innisfree. És un John Wayne sense rifle ni pistola i sense aquell pas d'oca a peus plans que gasta a l'oest. Resulta que és fill del poble i torna al cap d'anys. És de gran nissaga, el seu avi va morir penjat a Austràlia.

S'enamora de la Maureen, el germà McLaglen no el vol, al final afluixa però no vol pagar el dot. D'ací que la noia es fa es-

querpa la mateixa nit de nuvis. El marit l'agafa entre braços i la llença damunt del llit, i el llit s'ensorra.

L'endemà al matí, el Fitzgerald troba la destrossa i imaginant-se'n de més bones, només sap dir "homèric". La moixa se'n va a trobar al capellà catòlic, no ho pot dir en anglès i ho engega en cèltic, el capellà s'esvera. Mentrestant, el Wayne se'n va a trobar el pastor protestant, el que juga a la puça, l'home escanyolit havia fet boxa d'amateur i coneix al Wayne, un boxador que a cops de punys legals va matar un contrincant i ha fugit al poble nadiu. El pastor no li dóna d'altre consol sinó que s'entreni fort perquè el McLagen és un homenàs que té moltes bones barres i una bona dreta.

Finalment venen les pinyes.

Hi és tothom, fins un que s'està morint i deixa el llit mentre s'ensaca les calors.

També hi ha un parell de l'IRA, que volten pacífics.

I, en un racó de la taverna, un coronel anglès llegeix el diari sense fer cabal de tot el rebombori.

És l'Anglaterra que no ha entès mai la sang calenta dels celtes.

Només faltava això per arrodonar l'èpica.

EN CONSTRUCCIÓN

Marc Coromina

El documental sempre ha tingut una consideració de segona davant del cinema de ficció, i per al gran públic i els empresaris sembla com si el gènere estigués reservat per a ser exhibit exclusivament a la televisió. Hi ha però, una llarga tradició d'autors (la major part coneguts només per un públic minoritari) que en l'àmbit del museu, la galeria d'art i els festivals alternatius han convertit el gènere en un camp d'experimentació constant. A l'edició de l'any 2001 del Festival de San Sebastián es va produir una sorpresa: el premi especial del jurat va ser per *En construcción*, una pel·lícula documental, cosa molt poc freqüent en festivals importants. És per això que el mèrit de José Luis Guerin es doble: no només ha creat una pel·lícula de primeríssima categoria, sinó que ha portat el gènere documental als cinemes amb un gran èxit de públic i sense fer cap concessió, amb uns plantejaments absolutament nous.

Per tots aquells que ens agrada perdre'ns per la ciutat desxifrant el traçat dels carrers, els rostres dels vianants o els rastres de les parets, mentre escoltem la gent i ens deixem portar pel que passa al nostre voltant, la pel·lícula de Guerin és un regal impagable. I si a més estem interessats pels canvis que experimenta el Barri "Chino", que és el mateix que dir que ens interessem els processos de transforma-

ció de la nostra època, no podem evitar, no només de gaudir i emocionar-nos amb aquesta estranya pel·lícula, sinó de sentir que en ella es condensa quelcom fonamental de la nostra pròpia experiència.

En construcción és una pel·lícula atípica. Va nèixer mentre Guerin impartia un master de documental a la Universitat Pompeu Fabra. Durant dos anys l'autor i un equip d'alumnes varen filmar la construcció d'un edifici al barri "Chino" de Barcelona. Les històries entrelaçades dels diferents personatges que varen seguir durant aquests temps són un prodigi de construcció narrativa, i ens revelen l'estret lligam que hi ha entre l'observació dels esdeveniments més humils i les grans obres cinematogràfiques. "*Lo que más me excitaba era la búsqueda, tenía que producirse la revelación, fruto de la convivencia con un espacio y con unas personas... Te vas nutriendo de lo que te va dando la realidad y entonces constatas que la realidad es mucho más rica y compleja y tiene más matices que lo que un guionista puede imaginar en su despacho.*"¹ El resultat de la seva experiència es magnífic: una pel·lícula fresca, veraç, complexa, i amb aquella dosi d'humor necessària per a tractar les realitats massa dures. Guerin ha sabut teixir un delicat poema col·lectiu amb un material extret directament del seu entorn immediat. Novament la força d'un director sorgeix de saber retirar-se davant dels esdeveni-

ments i donar la paraula als altres; com ell mateix diu *“La función del cineasta es desaparecer para no enturbiar la relación sagrada entre el público y la película.”*²

L'argument és molt senzill, quasi una petita anècdota: l'enferroc d'un antic edifici i la construcció d'un de nou, deixa al descobert tot un món de personatges que tenen la seva raó de ser entre l'impenetrable teixit arquitectònic del barri. Una parella, ella prostituta, ell aspirant a legionari, que viuen en una casa assetjada per les grues; un ex-mariner, incansable conversador, que sobreviu remenant les escombraries; uns immigrants que troben en la construcció la possibilitat de fer-se un sou; una veïna jove que flirteja des de la finestra amb el fill de l'encarregat de l'obra... Guerin ens fa participants d'unes vides fràgils i tant canviants com la mateixa fesomia del barri. Uns personatges que s'enfronten a l'empenta d'una societat que ha decidit que cal regenerar. Davant aquesta gent que ens convida a entrar a casa seva, que ens deixa escoltar els seus pensaments més íntims, que s'emociona davant nostre, sentim que la seva vida, la manera de viure de tot un barri, és quelcom es ens implica.

Les imatges de *En construcción* són veritables poemes visuals, troballes que a cops superen les expectatives que podria tenir el propi autor sobre el tema. En aquest sentit els dos anys de rodatge han estat els grans aliats de la pel·lícula fins al

punt que el temps ha esdevingut el veritable protagonista. La troballa d'una necròpolis romana que va permetre filmar alhora l'encontre dels actuals veïns amb els antics habitants del lloc, o l'emoció d'un treballador magrebí que veu nevar per primer cop són imatges que no es poden improvisar, captades amb la sort de qui sap on ha de mirar i està al lloc en el moment just.

Junt amb el joc subtil d'unes imatges perfectament articulades que ens endinsen en una realitat duríssima i bella alhora, hi destaca la paraula. Els diàlegs d'aquesta pel·lícula són una autèntica delícia i ens permeten entendre el caràcter, els anhels i les pors d'unes persones sense les quals qualsevol visió de la ciutat esdevindria estèril. A tall d'exemple destacaria la conversa entre el l'immigrant marroquí, peó, filòsof i poeta revolucionari, i el seu company de treball, un espanyol immigrant d'una altra fornada. El primer, irònic i tendre, té l'optimisme i la força que dóna sentir-se hereu d'una antiga cultura. El segon, home de pocs estudis, se sent fracassat i reconeix que els caps de setmana es tanca sol a casa amb una ampolla de whisky per a no sortir-ne en dos dies. Amb aquestes troballes l'anomenat “problema” de la immigració apareix girat com un mitjà, lluny de tòpics i formuletes màgiques. La proposta de Guerin: aprendre a observar i escoltar, *“Observación se traduce en tiempo y si lo tienes y sabes mirar, ten seguro que la realidad nunca decepciona.”*³

A dos anys de la seva estrena *En construcción* ja es pot considerar un títol clàssic del cinema documental i etnogràfic. Un document històric on les imatges trascendeixen l'anècdota i esdevenen la crònica d'una època.

1 El País, 19.10.2001

2 La Vanguardia, 6.11.2001

3 Fotogramas, Octubre 2001

Personatges: Juana Rodríguez, Iván Guzmán, Juan López, Juan Manuel López, Santiago Segade, Abdez Aziz El Mountassir, Antonio Atar, i altres veïns de “el Chino”.

Direcció i guió: José Luis Guerin

Producció: Ovideo TV, S.A.

Productor associat: Institut Nacional de l'Audiovisual (Paris)

Un film iniciativa del: Master de documental de creació de la Universitat Pompeu Fabra (Barcelona)

Productor executiu: Antoni Camín

Productors delegats: J.Ballo, G.Collas

Director de producció: Joan Antoni Barjau

Ajudant de producció: Francina Cirera

Ajudant de direcció: Abel García

So: Amanda Villavieja

Muntatge: Mercedes Álvarez, Núria Esquerri

Coordinació: Esther López

Director de fotografia: Alex Gaultier

Zon operador: Ricardo Íscar

Nacionalitat: Espanya

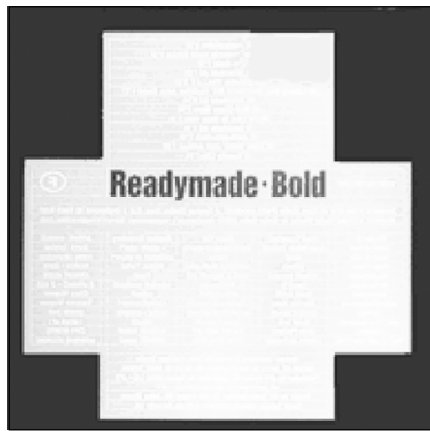
Any de producció: 2000

Notícia de *m*úsica

BOLD-READYMADE

Jordi Matosas Vilajoliu

Dos minuts és el temps que necessiten el conjunt de sons més o menys dissonants del primer tema d'aquest disc per acabar formant un ritme electrònic: elements prefabricats, en aquest cas sons electrònics i samplejats, ajuntats per a construir un nou significat –“la creació és una qüestió de prendre decisions i no una operació manual (...) l'obra d'un artista consisteix en essència en la reunió de materials preexistents”– Així que si en comptes d'unir una roda de bicicleta amb un tamboret, agafem un soroll i un altre obtenim Bold, el disc de Readymade (Jean-Philippe Verdin), que sense pretendre fer música dadà de ben segur que mentre superposava un soroll amb un altre tenia ben present el famós urinari-font del seu compatriota Marcel Duchamp. I això és el disc, una gran suma de sons col·locats en el moment i en el lloc adequat, que van conformant loops (cicles), pauses i sobretot moltes textures que fugen molt lluny del bombo a pinyó fix que molta gent té al cap quan se li parla de música electrònica.

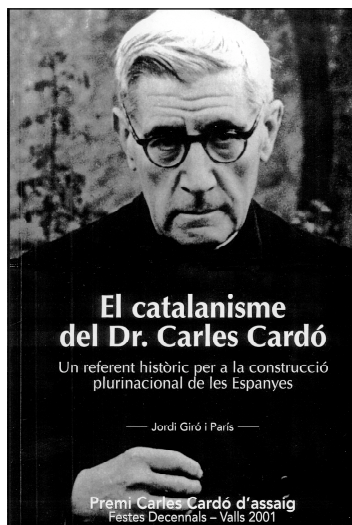

Tot i que és d'importància secundària, estilísticament, Readymade parteix del downtempo (música electrònica que com es sol dir està destinada a la butaca i no a la pista de ball) per fer un recorregut per les diferents corrents o tendències de l'electrònica actual i acabant amb un jazz a piano en homenatge al seu pare, que va ser crític de jazz. Però sempre passat per la seva forma d'entendre la música. I aquest és un dels punts a favor seu, i és que tot i repassar diferents estils, el disc es digereix com a conjunt perquè sap donar-li prou personalitat a allò que moltes vegades és massa fred i distant.

Així que cal reivindicar que el que veritablement importa en la creació és el fi i no els mitjans, siguin violins, guitarres elèctriques o sons electrònics i si algú no ho veu així que ho vegi com un readymade: ruptura, provocació, recerca, joc, irreverència i negació.

Grup: Readymade
 Nom del CD: *Bold*
 F-Communications 2001
 Preu aprox.: 15 Euros
www.readym.com
www.fcom.fr

Notícia de **llibres**

El catalanisme del Dr. Carles Cardó Un referent per a la construcció plurinacional de les Espanyes

Jordi Giró i París
Cossetània Edicions,
Valls, 2001.

Amb aquest llibre el professor Giró ha guanyat el premi Carles Cardó d'assaig convocat a Valls amb motiu de les Festes Decennals de la Mare de Déu de la Candela de l'any 2001. Jordi Giró ens té acostumats d'ençà de la publicació de la seva tesi doctoral per l'Institut d'Estudis Catalans (*El pensament polític de Carles Cardó i Jacques Maritain*, Barcelona 1995) a oferir-nos articles, conferències, cursos i publicacions sobre alguns

dels aspectes més importants del canonge Cardó. Destaquem, a més de la tesi, la correspondència entre Carles Cardó i Ramon Sugranyes de Franch (Jordi Giró, *Dos homes de pau en temps de guerra. Espistolari Carles Cardó -Ramon Sugranyes (1936-1942)*, Barcelona: Claret, 2001).

En aquesta ocasió ens cal parlar de la seva darrera aportació. Es tracta d'un llibre breu, *El catalanisme del Dr. Carles Cardó*, amb un subtítol llarg i suggerent ("Un referent històric per a la construcció plurinacional de les Espanyes"). Aquest és, ni més ni menys, el tema del llibre ja que no només cerca una anàlisi divulgadora de l'obra del canonge Cardó sinó que, a més, intenta somoure el lector envers una reflexió més ambiciosa i actual. El llibre s'estructura en quatre parts.

En la primera, Giró resumeix la vida i l'obra de Cardó i n'assenyala el significat i la importància, sobretot centrant-se en les posicions del canonge sobre la guerra civil. En la segona part, justament aprofundeix sobre aquest període tan cabdal en la vida del nostre poble i en les posicions que va suscitar a una altra banda. Això dóna peu a parlar de la confrontació de les "dues tradicions", el nacionalca-

tolicisme toledà (representat pel cardenal Gomà) i el tarragonisme (representat pel Cardenal Vidal i Barraquer, i seguit pel Dr. Cardó). La tercera part vol entrar de ple en els conceptes de nació i Estat per arribar a la conclusió de què pot ser el catalanisme catòlic aplicat a Cardó. En una part final, Giró s'arrisca a mostrar-nos les influències cardonians en el pensament i escrits de diversos grups significatius i personalitats diverses des dels anys trenta fins a l'actualitat.

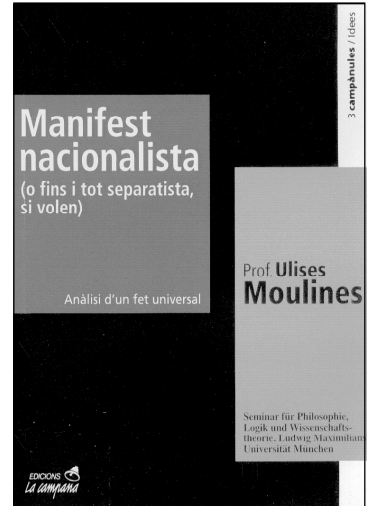
No és aquest el lloc d'una valoració crítica rigorosa i profunda, que el llibre i l'autor estudiats indubtablement mereixen. La faré a la manera que Giró analitza la personalitat i el pensament del canonge: oferiré, doncs, la "meva" recepció del llibre. Potser aquí pecaré del mateix que crec que peca l'autor ja que, sobretot en la primera part, manifesta sense complexos la "seva" visió del canonge. És ben clar i ho adverteix en els mots introductoris: "qui ha estat i qui és *per a mi* el Dr. Cardó" (p. 8, el subratllat és de l'autor). És prou conegut que els seus anys d'estudi l'han familiaritzat enormement amb la vida i obra del canonge vallenc, però no sé fins a quin punt en un autor semidesconegut per la majoria de la

societat catalana és interessant encara fer aquestes aportacions tan subjectives. Sens dubte, Giró s'afegeix amb coneixement de causa a la llista dels qui, respectuosament, han pres distància respecte a l'autor estudiat i s'atreveixen a jutjar-lo, com pertoca a una sana tradició crítica. És en aquest sentit que Giró valora el pensament del canonge i n'assenyala els seus punts forts i els seus punts febles (principalment a les pp. 79-86), en aquesta llibertat d'establir un diàleg de tu a tu i considerant el canonge per damunt de tot un interlocutor vàlid encara avui, malgrat que Giró considera sovint "la seva [de Cardó] retòrica premoderna" com a enutjosa pel lector d'avui. Sospito que aquest joc de valoracions i diferències entre l'autor del llibre i el personatge estudiat, esparces en tot el llibre, poden confondre aquell lector que, havent arribat al llibre sense conèixer Cardó, finalment no sabrà pròpiament distingir-lo: potser el llibre no resol prou clarament les aproximacions i les distàncies.

Per anar acabant, en l'última part, "Pervivències i persistències del llegat cardonià", que resulta summament original i llegidora, l'autor fa un rastreig en algunes de les influències

que Cardó exerceix des de la postguerra ençà. Tanmateix els testimonis que aporta són a voltes desiguals en pes, profunditat i extensió. Sospitem que hi ha més gent, personalitats influents en diferents camps, que han parlat alguna vegada de Cardó o que d'alguna manera han rebut el seu mestratge. A més, posar en un mateix pla una cita de Cardó en un discurs d'un polític, per important que sigui, i la presència del pensament de Cardó en una síntesi teològica no destria prou bé el pes de la influència real de Cardó en un o altre. El fet que el to del llibre vulgui ser divulgatiu i que això passi legítimament per l'estratègia comunicativa de fer-nos passar Cardó explícitament pel sedàs de l'autor ("el meu Cardó") justifica la decisió de Giró de no entrar en profunditats, treu valor a la meua crítica i parla de la bondat del llibre.

Glòria Farell

Manifest nacionalista (o fins i tot separatista, si volen) Anàlisi d'un fet universal

Prof. Ulises Moulines
Edicions La Campana,
Barcelona, 2002.

Heus aquí un petit llibre de títol provocatiu, que podria semblar un pamflet o una especulació etèria com tantes en circulen, i que resulta ésser un petit tractat molt resumit, però molt ben travat, que va molt més enllà del que el seu títol indica.

Em sembla endevinar-hi darrera una ironia molt fina i una crítica cinglant dels totxos indigeribles que acostumen a trac-

tar aquests temes i amb els quals se'ns bombardeja constantment: potser el que vol dir en el fons és el següent: "Senyors, no calen ni tantes pàgines, ni tantes cites, ni tantes notes a peu de pàgina: no emboliquem la troca. Si realment algú té alguna cosa a dir, pot dir-ho amb poques paraules, i que ho digui".

És un llibret que no diu res de què molts no estiguéssim ja plenament convençuts abans de llegir-lo. Però ho diu molt bé i ho diu un catedràtic de Teoria de la Ciència. Dos fets a tenir en compte.

Potser la paraula "pàtria" (que ve de "pater" i indica filiació i continuïtat), m'agrada més que la paraula "nació", que ve simplement de "néixer". Ètnia, en mans de l'autor, que en fa un ús intel·ligent i matisat, resulta molt útil per explicar fets que tenim davant del nas però que es fa difícil de vegades de conceptualitzar. En realitat, com diu ell mateix, les qüestions de terminologia tenen poc interès. Del que es tracta és d'establir uns "conceptes teòrics" que resultin aprofitables i útils per explicar fets i esdeveniments. Sobre aquest punt, llegiu i rellegiu les pàgines quaranta del capítol III, que són realment aclaridores.

El "fet" de la nació, per difícil que sigui de definir, només pot

ésser negat o atacat des de dues posicions:

a) Se'l pot negar des d'una posició que s'ha revelat totalment inoperant i amb uns arguments que resumiríem així: "la nació no existeix, perquè és indefinible". Però:

"si hem après alguna cosa del desenvolupament de la filosofia de la ciència del segle XX és que l'epistemologia positivista o empirista radical és definitivament insostenible, i que la metodologia que l'acompanya, l'operacionalisme, presa al peu de la lletra, condueix a desastres metodològics".

Això ho diu un senyor que és Degà de la Facultat de Filosofia, Teoria de la Ciència i Estadística de la Universitat de Munich, Director de l'Institut de Filosofia. Lògica i Teoria de la Ciència de la mateixa Universitat. I això és el que pensa en el fons la gent, encara que ningú no s'atreveix a dir-ho perquè no el titllin d'ignorant retrògrad.

Afegim-hi que el pressupòsit ideològic d'aquest ineficient concepte de la ciència que segueix vigent en els mitjans superficialment "cultivats" és que si bé l'home encara no ho sap tot, indefectiblement ho arribarà a saber tot, és a dir, serà Déu.

b) Es pot atacar el nacionalisme des d'una posició ideològi-

ca maniquea. El nacionalisme existeix, però és un tumor, és dolent, negatiu per a la realització de la Humanitat, i cal combatre'l i destruir-lo.

L'autor contesta al final del llibre, en el capítol V, amb l'afirmació d'un principi que ell mateix qualifica (no sense ironia, em sembla), d'una mica altisonant, el principi VIPS (Valor Intrínsec de la Pluralitat del Ser). No penso entrar a fons en la valoració d'aquest principi. Em sembla molt important per allò que pressuposa: que hi ha éssers (llegiu Creació, si voleu) i que per tant l'home no és Déu, que la varietat és la llei fonamental dels éssers, que els éssers són intrínsecament bons...

Però no aniré més enllà per aquesta banda. Més aviat faria una sèrie de preguntes als contranacionalistes: si el nacionalisme és dolent i antihumà, volen tenir la bondat de dir-me en nom de què? i farien el favor de dir-me què és el que és bo per a la humanitat? Potser l'actual constitució espanyola? O la globalització? O l'antiglobalització? O les ONG? O el Fons Monetari Internacional? O la ONU? Molt em temo, per no dir que estic segur, que darrera de cada un dels atacs al nacionalisme, vinguin d'on vinguin, que de tot arreu vénen, hi ha, conscient-

ment o inconscientment, una defensa, potser explicable, d'interessos molt elementals. El que no hi ha és un contingut de pensament sòlid i seriós.

Quan l'autor ha esbandit aquestes dues formes d'atac al nacionalisme, entra, en els capítols III i IV, en el que és una nació: ens fa veure fins a quin punt les realitats político-jurídico-administratives (que també han d'existir, certament), obliden o menystenen les realitats més profundes i per tant més difícils de definir i de copsar, com és ara la nació; i com aquí radica la causa de la major part dels conflictes i daltabaixos que sofreix el nostre temps. Finalment, estableix una "miniteoria", que en darrer terme són una sèrie de regles ètiques i de sentit comú, molt ben estructurades, que no sols justifiquen nacionalismes i àdhuc separatismes sinó que poden servir de base per pensar d'una manera més seriosa i fecunda la relació entre el fet vivent, "biològic" de la nació, i l'"estat", que, com indica el seu nom, és una permanència, una codificació necessària de les comunitats humanes.

L'autor ens parla de la descomposició de la Unió Soviètica i de Iugoslàvia per a il·lustrar aquesta interrelació entre els fets

nacionals i els fets estatals. Jo em permetré anar encara una mica més enllà del que ell diu per fer notar que les dues entitats polítiques desaparegudes eren federals. En els anys quaranta, cinquanta o seixanta, que aquest fet jurídic pogués tenir alguna significació internacional no s'ho creia "ni Galinsoga" com va dir genialment Franco en certa ocasió. Però en el moment que el poder polític centralista es va desmuntar, va quedar un paper escrit. I si Alemanya i Itàlia varen poder ajudar tan ràpidament Croàcia i Eslovènia va ser en bona part perquè hi havia aquest paper escrit.

Si posem al costat d'aquest fet un altre en sentit invers, el fet que Hitler ni es prengués la molèstia de derogar la constitució de Weimar, ens adonarem no solament de la realitat i importància de la relació nació-estat sinó de la debilitat intrínseca del positivisme jurídic. Sota la constitució més perfecta que mai no hagi existit es va muntar Auschwitz mentre Kelsen seguia sostenint en el seu exili als Estats Units que l'únic règim legítim a Alemanya era el de Hitler. I unes constitucions que eren simplement "de cara a la galeria" varen contribuir a què unes nacions aconseguissin la permanència i reconeixement d'"estats".

Hi ha moltes més coses en aquest llibret, i les trobareu si el llegiu amb calma: per exemple, la poca densitat, per no dir frivolitat, amb què es tracta el fet nacional en instàncies que haurien d'ésser intel·lectualment serioses, o bé la forta dificultat que comporta voler copsar amb un cert rigor el concepte de nació. Acabaré però, amb una nota negativa.

Ja sé que això no és de bona educació i que el que ara diré hauria hagut d'anar, més a menys camuflat, a l'interior del text, o no hauria de ser citat. Però em sembla que val la pena dir al professor Moulines, encara que no ho llegeixi, que la ironia, quan està marcada pel menyspreu i envoltada de ressentiment, no va enlloc, o bé contribueix encara, negativament, a endurir les posicions i l'"statu quo". Em refereixo a l'excursus de les pàgines 20 i 21. El que diu el professor Moulines no solament és ineficax sinó que des del punt de vista d'unes ciències humanes tan com ell les concep, no té cap sentit. Però potser sí que s'ha tret una mica el mal humor de sobre, i s'ha alliberat d'una mica de pus o de bilis (i en darrer terme això justificaria l'excursus).

Però és que en aquest tema hi ha una sèrie de preguntes im-

portants a fer-nos, preguntes que no admeten respostes fàcils perquè responen a fets que, almenys a mi, em semblen molt complexos: ¿Com és que havent-hi almenys tres Estats Units d'Amèrica en el parlar habitual només en considerem uns? ¿Com és i per què no han volgut o no han pogut, i de fet no s'hagin donat un nom? ¿Com és que produeixin per tot el món sentiments tan intensos i tan contradictoris: fascinació, ressentiment, enveja que és menyspreu, menyspreu que és enveja, admiració, mimesi constant, odi pur i dur...? ¿Com és que aquestes reaccions i sentiments siguin tan profundament viscerals i mentalment incontrolats i aparentment incontrolables? Sembla que en tractar-se d'aquest país (és un país?) una mínima equanimitat sigui impossible de demanar. I d'altra banda, es tracta de quelcom, l'existència d'aquesta entitat, que, vulguem o no vulguem, ens afecta a tots.

Jordi Galí

Nacionalisme Català i Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)

Víctor Castells
Rafael Dalmau Editor,
Barcelona, 2002.

En el seu darrer llibre, Víctor Castells ens proposa sortir de la versió habitual de la Guerra Civil, segons la qual aquesta va constituir un enfrontament entre “dretes i esquerres”, o “reaccionaris i anticlericals”, per considerar els fets en clau nacionalista. L'autor analitza el conflicte emmarcant-lo en la lluita que, des dels temps moderns, Catalunya ha mantingut amb Castella per tal de gaudir de plena llibertat i sobirania. Cal notar que, a més a més d'adop-

tar aquest punt de vista, moltes de les apreciacions del llibre posen de manifest una concepció de la història basada en la importància de la mentalitat o el caràcter dels pobles, en la línia dels estudis de Batista i Roca, Raimon Galí i els dels mateixos Vicens Vives o Carles Cardó.

És, sota aquests pressupòsits, que Víctor Castells considerarà, d'entrada, que la Guerra Civil va ser un conflicte “en gran mesura importat a Catalunya”, que no responia a les característiques mentals catalanes. Això ho corrobora, de fet, al·ludint a la situació en què es trobava el nostre país tot just abans de començar la guerra, el període conegut com a “Oasi Català”. Aquest període, segons l'autor, vingué determinat per un acostament entre els líders dels dos partits nacionalistes del moment, Lluís Companys i Francesc Cambó. Acostament que hauria estat propiciat per la intercessió de Batista i Roca, home que en el llibre apareix com a element clau en totes les accions empreses a favor de l'interès de Catalunya, ja sigui durant els temps immediatament anteriors, com coetanis, a la guerra. L'actuació de Batista i Roca, a través de *Palestra* i del moviment escolta, s'encaminà a aglutinar els esforços que es

feien des de diferents entitats i associacions per mantenir la consciència de poble dels catalans, i, d'aquesta manera, evitar un dels mals del seu caràcter: el divisionisme, "certament nefast i de conseqüències terribles", assenyala l'autor del llibre, "quan es tracta d'un país no consolidat, en estat precari de reconstrucció".

Mostrar la trama humana que es va teixir al voltant d'aquesta idea d'unir esforços per defensar la llibertat de Catalunya constitueix la línia de força principal de l'obra de Víctor Castells. És una línia que presenta dues vessants, perfectament interdependents i complementàries: la representada per les iniciatives que es van dur a terme a l'interior del país i les que es van fer des de l'exterior, a nivell internacional, per aconseguir el reconeixement i el suport de les potències europees democràtiques. L'autor distingeix dos fonts de problemes per a l'assoliment dels objectius que es proposaven els nacionalistes catalans: d'una banda, les agressions procedents de l'exterior, relacionades amb el feixisme, però també amb la manca de sentit autonomista que demostraven els governants republicans espanyols; d'una altra banda, i com a perill radi-

cat dins de Catalunya mateix, l'onada revolucionària anarquista, primer, i el dirigisme comunista, després. Aquesta ambivalència, quant a la font dels problemes es reflectiria en la doble aspiració nacionalista Ordre Públic i República Catalana: "eren molts, cada dia més, els qui en tenien el convenciment. Si s'aconseguís d'acabar amb els anomenats incontròlats, una República Catalana seria ben acollida internacionalment i, en tot cas, podria ser evitada una divisió massa profunda i forta -la que hi hagué- de la societat catalana, ja prou martiritzada pels extremismes dels darrers temps i més encara aquells fatídics dies de juliol."

Era indispensable aconseguir aquest ordre públic a l'interior si es volia obtenir el reconeixement de la República Catalana per part de França i el Regne Unit. Tanmateix, les coses eren encara més complicades, ja que l'esmentat reconeixement s'havia d'intentar assolir sense despertar les sospites dels líders republicans espanyols. D'acord amb la constitució, Catalunya no podia disposar de representació pròpia. A pesar de tots els imponderables, el mateix 1936, es creà el Comissariat per a la Propaganda a iniciativa del president de la Generalitat i, comp-

tant amb el suport d'aquest, ja a l'any 1938, es va aconseguir formar un Consell de Relacions Internacionals, amb la finalitat d'organitzar la política exterior. Jaume Miravittles fou el designat per a dirigir el Comissionat, a través del qual, com ressalta Víctor Castells, Catalunya va arribar a gaudir d'autèntiques delegacions de govern, a França, a càrrec de Nicolau M. i Tudurí, i al Regne Unit, sota la responsabilitat, podia ser d'altra manera?, de l'incombustible Batista i Roca. L'organització d'un servei de diplomàcia propi serveix d'argument a Víctor Castells per defensar la catalanitat de Lluís Companys. L'autor observa que, en donar el consentiment a la seva creació -col·laborant, fins i tot, amb el govern basc de José Antonio de Aguirre-, el president de la Generalitat es saltava la legalitat republicana. Oferint aquest punt de vista, l'autor es distancia de les visions més crítiques envers la seva actuació que l'acusen de les relacions ambivalents amb els grups radicals anarquistes, sobretot al començament de la guerra -vegi's Raimon Galí, *Aixeca i Revolta*, per exemple-. En el llibre es defensa que la tasca desplegada a prop dels ministeris anglès i francès va permetre que Catalunya rebés

una consideració al si de les respectives cancelleries. No obstant això, el temor a què l'establiment d'una República Catalana pogués implicar el naixement d'un nou estat comunista, i els mateixos inconvenients que dins el seu propi territori podia comportar aquest reconeixement –reivindicacions nacionalistes a Irlanda del Nord, pel que fa al Regne Unit, i al Rosselló, a França– van provocar la manca d'una política clara en relació amb el “problema català”.

La consecució de l'ordre públic a l'interior de Catalunya s'assolí a partir dels fets de maig amb la imposició del corró comunista al desordre anarquista. Això, que va representar el fi de la violència i les arbitrietats al carrer, d'una altra banda, va suposar la pèrdua de l'autonomia de què havia gaudit el govern de la Generalitat fins aleshores. De la lectura d'aquest llibre es desprèn que la veritable oportunitat per a Catalunya va tenir lloc en els primers temps de la guerra, quan el govern republicà espanyol estava ocupat en la defensa de Madrid. Després el predomini comunista i el mateix desenvolupament de la guerra, contrari als interessos catalans, ho van complicar tot molt. Fou en aquest primer període, en què Catalunya ha-

gués hagut de desentendre's del conflicte i buscar el suport internacional, que es va produir un esdeveniment determinant per al futur immediat: “el mal anomenat”, segons l'autor, “complot contra Companys.” Estat Català sota la direcció del que aleshores era conseller de governació, Josep Torres i Picart, va preparar un cop de força amb la intenció de reduir la influència anarquista sobre el govern català. El cop, que, com vol destacar Víctor Castells, no sembla pas que anés contra Lluís Companys, fou descobert el novembre de 1936, amb la qual cosa es veié abocat al fracàs. La tesi del llibre és que aquests esdeveniments van constituir un precedent dels fets de maig. Com a conseqüència, es dugué a terme una forta repressió dels sectors faistes cap als líders nacionalistes (separatistes) catalans. Es produí la caiguda del cap de govern, Joan Casanovas, favorable a les tesis radicals d'Estat Català, i l'ascens al poder del més moderat Josep Tarradellas. L'autor es pregunta per la possibilitat que aquest conflicte no es tractés d'un enfrontament personal entre Joan Casanovas i Josep Tarradellas. “En aquest cas”, diu, “també enfrontament en el pla del catalanisme: Casanovas amb els na-

cionalistes, Tarradellas decidit a bloquejar tota mena de reforçament dels postulats del separatisme.” El fatídic divisionisme del caràcter català?, ens preguntem nosaltres.

Al marge de les múltiples matisacions que es puguin fer, el cert és que l'estudi que desenvolupa Víctor Castells il·lumina molts aspectes oblidats per la versió sorgida arran de la *Transició* i ofereix una bona perspectiva per tal de fer-se una idea de la tremenda complexitat que amaguen els fets de la Guerra Civil, quan s'abandona la idea simplista, i uniformitzant, de conflicte entre dretes i esquerres.

Manfred Díez i Garcia

barcelonesa d'edicions

COL·LECCIÓ "EIXOS"

1. E. Colomer - J. Galí - F. Guillén, *Els fonaments*.
2. Rosa M. Terrafeta, *Andreu Xandri: mística i força*.
3. E. Lévinas, *Ètica i infinit*.
4. J. Galí, *El compromís polític dels germans Chesterton*.
5. Josep M. Ballarín, *Gent i ninots*.
6. Josep M. Bernades, *Quadern de Praga*.
7. J. Sales-J. Monserrat, *Introducció a la lectura de Leo Strauss: Jerusalem i Atenes*.
8. F. Guillén, *Obediència i llibertat*.
9. Josep M. Ballarín, *Pauses (1976-1978)*.
10. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Persona i Nació*.
11. Josep M. Capdevila, *Els principis de la civilització*.
12. Josep Sanabre, *Història i País*.
13. J. M. Ballarín - J. Galí - R. Galí - F. Guillén - E. Puig - J. Sales, *Realitats*.
14. J. M. Ballarín, *Pauses (1978-1981)*.
15. Josep M. Ametlla - L. Ferran de Pol - R. Galí - J. Sales, *Els "Quaderns de l'Exili"*.
16. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Llibertats i Liberalismes*.
17. Ferran Soldevila, *Noms propis*.
18. Hilarie Belloc, *Història i sentit. Articles a El Matí*.
19. Josep M. Ballarín, *Pauses (1981-1983)*.
20. Raimon Galí, *La ciutat. Les arrels de la democràcia*.
21. Diversos autors, *Repensar la Meditació Catalana*.
22. Ferran Soldevila - Carles Cardó, *Polèmica sobre la religiositat a Catalunya*.
23. Víctor Castells, *Caràcter i Nació. Escrits de J.M. Batista i Roca*.
24. F. Fernández, *Jan Patočka: Filosofia en temps de lluita*.
25. Josep Espar, *Moral de Victòria. Camins per a la plenitud de Catalunya*.
26. Moisei Ostrogorski, *La democràcia i els partits polítics*.
27. Raimon Galí, *La mística i la política*.
28. Jordi Galí, *La Renaixença catalana. Persones i institucions*.
29. Jaume Vicens Vives, *Textos fonamentals*.
30. Josep Hereu, *Raó i Veritats*.
31. Philippe Bénéton, *Els règims polítics*.
32. Manuel Carrasco i Formiguera, *Diari de presó (1923-1924)*.

COL·LECCIÓ "REALITATS I TENSIONS"

1. Stanley Rosen, *Hermenèutica com a política*.
2. Rémi Brague, *Europa, la via romana*.
3. Maurice Clavel, *"Déu és Déu, redéu!"*
4. Jean-Pierre Poussou, *Cromwell, la revolució d'Anglaterra i la guerra civil*.
5. Jordi Sales i Coderch, *A la flama del vi. Estudis sobre l'ensenyament platònic II*.
6. Y. Charles Zarka, *Hobbes i el pensament polític modern*
7. Josep Monserrat, *El Polític de Plató. La gràcia de la mesura*.
8. Leo Strauss, *La ciutat i l'home*.
9. Philippe Bénéton, *La igualtat per defecte*.
10. Rémi Brague, *El passat per endavant*.

COL·LECCIÓ "SIGNE DE CONTRADICCIÓ"

- Raimon Galí, *L'Exèrcit de Catalunya*.
R. G., *ELX Cos d'Exèrcit i la caiguda d'Aragó*.
Raimon Galí, *L'Ebre i la caiguda de Catalunya*.
Raimon Galí, *Aixecament i Revolta*.
R. G., *La Catalunya d'en Macià. L'Avantguerra*.

ALTRES TÍTOLS

- Carles Cardó, *La nit transparent*.
Francesc Cabana, *Allò que cal saber de l'economia de Catalunya*.
J. Raül Carreras, *Villaroel, Casanova, Dalmau*.
Societat Catalana de Filosofia, *Estudis Cartesians*.
Col·loquis de Vic, *La Ciutat*.
Col·loquis de Vic, *La Llei*.

ESTUDIS NACIONALISTES

- Raimon Galí, *La Catalunya d'en Prat*.
Jordi Galí, *La formació de Catalunya*.
Archimandrite Sophony, *La seva vida és la meua*.
Homenatge a Jaume Bofill.

FUNDACIÓ ALEXANDRE GALÍ

- Alexandre Galí, *Escrits polítics. Escrits històrics (I)*.
Alexandre Galí, *Darrers escrits*.
Alexandre Galí, *Escrits pedagògics*.
Alexandre Galí, *Escrits històrics (II)*.

Subscripcions: **B.d'E.** Pg. de Sant Joan 73
08009 Barcelona. Telf. 93 457 40 69

